

Balogh Judit – Horn Ildikó

A HATALOMÉPÍTÉS ÚTJAI

A homoródszentpáli Kornis család története

A homoródszentpáli Kornis család a 16. század második felében élte virágkorát.¹ A hatalom- és birtoknövekedés, valamint a család központjának számító Udvarhelyszéken belüli hegemonia a Kornisok három generációjához kötődik. Tevékenységüket vizsgálva olyan mértékű tudatos birtoképítés és karrierstratégia elemeit fedezhetjük fel, ami a kor székely nemesei között kivételesnek mondható. A három generáció tagjai a szerteágazó rokoni hálózat és a széki klientúra kiépítésének terén egyaránt kiváló alkottak, és ez hozzásegítette őket a helyi hatalmuk növeléséhez is. A 16. század végére már olyan abszolút befolyással bírtak a széken belül, hogy annak lakosait akár nagyra törő politikai céljaik érdekében is könnyedén csatasorba állíthatták.²

Kornis Miklós

Az újfajta dinasztia- és birtoképítő szemléletet a 16. század középső harmadában tevékenykedő Kornis Miklós honosította meg a családban, fiai a tőle vett mintát vitték, majd fejlesztették tovább. Ha csak a szűk familiát és az egyéni karriert nézzük, az erdélyi fejedelmi tanácsúri méltóságot viselő Miklós jutott a legmagasabbra az országos politikai életben, ám a család egészének javára szolgáló birtokbirodalmat fiai teremtték meg. Kornis Miklós meglehetősen rossz alapokról indította fényes karrierjét: öröksége csupán az udvarhelyszéki Lövé-tére és Homoródszentpálra terjedt ki, míg apja, idősebb Kornis Miklós a politikai harcok áldozata lett: 1529-ben Báthory István erdélyi vajda ölette meg.³

¹ A homoródszentpáli Kornis család történetének mind a mai napig legteljesebb és legpontosabb leírása: Vass Miklós: A Homoródszentpáli Kornis-család. Turul 27. (1909) 17–28. Munkájának külön érdeme, hogy a homoródszentpáli Kornis családtagjait elkülönítette a göncruszkai Kornis család tagjaitól, hiszen a genealógiai szakirodalomban addig tévesen és teljesen összekeverten szerepeltek. A homoródszentpáli, göncruszkai és tóthváradgyai Kornis családok elkülönítése újabban: T. Orгона Angelika: A göncruszkai Kornisok. Két generáció túlélési stratégiái az erdélyi elitben (1546 k.–1648). PhD disszertáció. ELTE Történeti Doktori Iskola. Bp. 2007. 9–13.

² Jó példa erre a Bocskai-felkelés időszaka, amikor a család legokosabb és legnagyobb szervezője, Kornis Farkas ugyan már nem élt, egyetlen életben maradt fia, Ferenc pedig még túl fiatal volt ahhoz, hogy örökebe léphessen, Kornis Farkas veje, Petki János azonban, éppen a Kornis-klientúrát működtetve tudta rövid idő alatt először a széket, majd pedig az egész székelységet a korábban a székek által nem túlzottan kedvelt Bocskai István mellé állítani.

³ A család birtokközpontjának tekinthető szentpáli javadalmakat már idősebb Miklós tovább növelte, ugyanis 1525-ben vargyasi Dániel Pétertől zálogba vette annak a szentpáli határban lévő részét 10 forintért. Ezt a birtokrészt 1535-ben végül fia, Miklós 200 aranyforintért vette meg vargyasi Dániel Ferenctől és Dorottytól. Székely oklevelek a XVI. századból. Közli: Vass Miklós. Történelmi Tár, Új folyam 40. (1910) 121–122.

Ifjabb Miklós neve az 1530-as évek elején tűnik fel először a forrásokban, de valószínűleg tehetséges katona és jó szervező lehetett, mert rendkívül gyorsan emelkedett a széki rangsorban: 1538-ban már Udvarhelyszék főkapitánya-ként szerepelt.⁴ 1547-ben táblai ülnök, 1548-ban a Fráter György mellé rendelt tanács tagja lett.⁵ Mivel már Szapolyai János király halála után I. Ferdinándhoz húzott, 1552-ben örömmel fogadta a magyar uralkodó erdélyi berendezkedési kísérletét.⁶ Az interregnum alatt nyerte el újabb széki tisztségét: 1555-ben Udvarhelyszék főkirálybírói tiszttét is megkapta.⁷ Noha János Zsigmond visszahívását kezdetben mereven ellenezte, 1556 elejére megváltozott véleménye, és Petrovics Péter törekvéseit kezdte támogatni. A Habsburg-párti erdélyi vajdák hiába próbálták Ferdinánd hűségére visszacsábítani — állítólag háromszáz aranyat és száz jobbágyot ígértek neki⁸ —, nem jártak sikerrel. 1556 márciusában a szászsebesi országgyűlés Petrovics Pétert választotta helytartónak, és mellé hattagú helytartói tanácsot rendelt a három nemzetből, amelyben Kornis a székelység képviselőjében kapott helyet.⁹ János Zsigmond és Izabella királyné decemberi hazatértét azonban váratlan halála miatt már nem érhetette meg.¹⁰

Kornis Miklós karrierje — minden tehetsége ellenére is — szinte hihetetlennek tűnik annak a fényében, hogy sem Székelyföldön kívül, sem Udvarhelyszéken belül nem volt jelentős birtokok tulajdonosa, még élete végén sem. A birtokállománya minden bizonnyal elégtelen lett volna országos tisztségek megszerzéséhez, ám magán a Székelyföldön belül a 16. század közepén alig találunk az övénél jelentősebb méretű birtokokat. Valójában éppen a Kornisok lesznek az elsők, akik egy vármegyei szintű birtokkomplexum létrehozását célozták meg. Az egész Székelyföldet tekintve olyannyira egyedülálló volt ez a kísérlet, hogy a székek legtekintélyesebbjei még a 17. század első felében is a Kornisokénál jóval kisebb széki birtokokkal rendelkeztek. Jó példa erre Lázár István, Csík- Gyergyó- és Kászonszék mindenható ura, aki 1614-ben 54 jobbágyával a szék legtehetősebbje volt.¹¹

Ha Kornis Miklós csak az erdélyi politikai életben ért volna el sikereket, családja talán megrekedt volna azok között a székely famíliák között, akik csupán egyetlen kimagasló és utolérhetetlen teljesítményt nyújtó őszükre lehettek büszkéek. A nagy előd azonban saját karrierjén túl a családépítés és a birtokszerzés terén is meghatározó alapokat fektetett le (l. a mellékelt térképet).

⁴ Székely Oklevéltár. Új sorozat. I–VI. Szerk. Demény Lajos – Pataki József – Tüdös S. Kinga. Budapest–Bukarest–Kolozsvár 1983–2000. (a továbbiakban: SZOKL) II. 41.

⁵ Erdélyi országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. I–XXI. Bp. 1875–1898. (a továbbiakban: EOE) I. 238. és *Oborni Teréz*: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556. (Fons Könyvek 1.) Bp. 2002. 138.

⁶ EOE I. 52.

⁷ SZOKL III. 309.

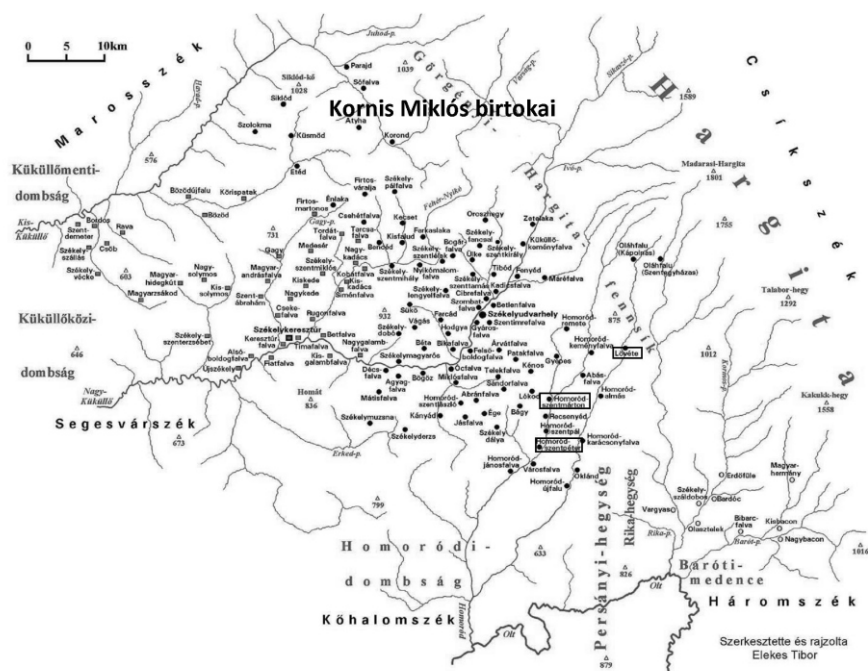
⁸ EOE I. 477.

⁹ EOE I. 571.

¹⁰ Halálának pontos dátuma nem ismert, az utolsó róla szóló adat 1556. augusztus 17-éről maradt fent. Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 20. és Székely oklevelek i. m. 127.

¹¹ Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága, Kolozsvár; Udvarhelyszék levéltára, Székely Láda (a továbbiakban: KmOL) 56. sz. VIII. 1. Az 1614. évi conscriptio; Balogh Judit: A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében. (Erdélyi Tudományos Füzetek 254). Kolozsvár 2005. 186.

Egyetlen házasságkötéséről tudunk: 1525 körül vette feleségül Bikli János hunyadi főispán és Harinnai Farkas Margit leányát, Borbálát.¹² Felesége szüleinek anyagi háttéréről az 1502-ben és 1505-ben Harinnai Farkas Jánossal kötött egyezségük nyújthat képet.¹³ Eszerint az após, Bikli János és felesége Kolozs és Belső-Szolnok vármegyében öt-öt falut birtokoltak, ezenkívül Margit apja, Harinnai Farkas Tamás végrendeletileg rájuk hagyta pénzen vásárolt radnai arany- és ezüsbányáját, továbbá zálogként bírták Hunyad várát, sőt még Budán is volt egy kőházuk, a királyi vár alatt, a Duna partján az alsó hévizeknél.¹⁴

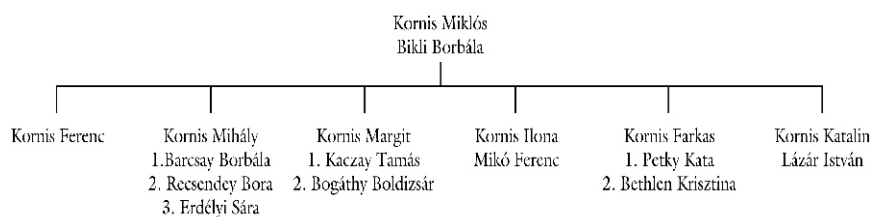
Bikli Borbála így szüleitől szép vagyont örökölt, amely elősegítette Kornis Miklós birtokvásárlásait és karrierjének emelkedését. A házasságukból született gyermekek közül három-három fiú és lány érte meg a felnőttkort (l. a mellékelt családfát). Miklós pedig szisztematikus házassági stratégiát dolgozott ki

¹² *Jakó Zsigmond*: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). I–II. Bp. 1990. II. Nr 3867.

¹³ Uo. II. Nr 3261., 3375.

¹⁴ Harinnai Farkas Margitot apja fiúsította, ennek köszönhető gazdag hozománya. Később azonban Harinnai Farkas Tamásnak — feltehetően egy újabb házasságából — megszületett a várva várt fiú is, Harinnai Farkas János, emiatt osztották fel olyan gondosan birtokaikat.

gyermekai számára, amelynek köszönhetően megerősítette a család udvarhelyszéki pozícióit, és megteremtette a széken kívüli terjeszkedés alapjait is. Mihály nevű fiát Barcsay Borbálával házасította össze, és a hozományon kívül 1554-ben megszerezte a fiúágon kihalt Barcsay Boldizsárnak Fületelkén és Bazédon lévő marosszéki birtokait is.¹⁵

Kornis Miklós gyermekei

Három lánya közül Katát a Gyergyószéken birtokos szárhegyi Lázár Istvánhoz adta nőül, Ilona oltszemi Mikó Ferenc nejeként Sepsiszékre költözött, míg Margit először Kaczay Tamás, majd pedig az udvarhelyszéki Bogáthy Boldizsár felesége lett. A Kornisok tehát két ősi primori családdal történt összeházasodás révén rokonságot és egyben szövetségeseiket szereztek Csíkbán és Háromszékben is. Saját székükön belül pedig a szintén tekintélyes és még az egész Erdélyt tekintve is neves Bogáthyak lojalitását sikerült biztosítani. Bár a legkisebb fiú, Farkas házasságaiban Kornis Miklósnak már nem volt szerepe, de a tudatos választás az ő esetében is kétségtelen, miként erről a későbbiek során még szó lesz.

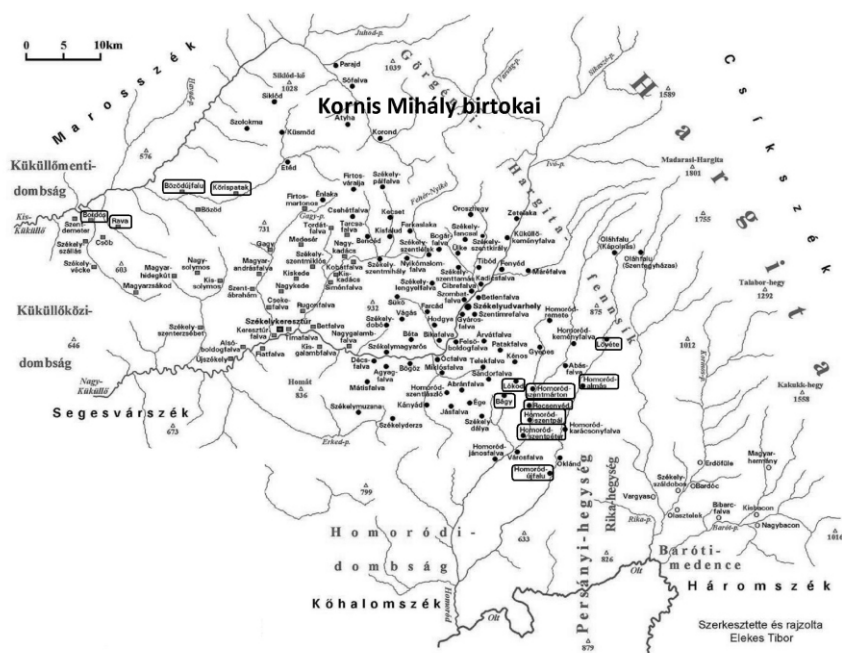
Kornis Mihály

Kornis Miklós fiai közül hárman érték meg a felnőttkort. Vass Miklós az általa összeállított családfán a Mihály–Ferenc–Farkas születési sorrendet állapította meg.¹⁶ Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy apjuk nem a széken belüli, első fiút megillető ősi jószágokat hagyományozta Mihályra, hanem a marosszéki birtokokat. Ez viszont csak úgy lehetséges, ha nem Mihály volt a legidősebb fiú, hanem Ferenc, aki gyermektelenül és fiatalon anélkül halt meg, hogy a családi vagyon növelésében vagy a széki hierarchia kiépítésében bármilyen szerepe lenne.

¹⁵ Kendy Ferenc és Dobó István erdélyi vajdák adománylevele. Váralja, 1554. szeptember 26. Székely oklevelek i. m. 124–125.

¹⁶ Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 21 és 28. A gyermekek születési idejére nincsenek források, Vass Miklós más, közvetett adatokra és kutatói tapasztalataira alapozva hipotetikusan határozta meg a sorrendet. Előre tette a három fiút, majd következtek a lányok: Margit, Ilona és Katalin sorrendben.

jelentőset cselekedhetett volna.¹⁷ Kornis Mihály viszont nem volt híjával a birtokszerzéshez szükséges agresszivitásnak, sőt bizvást állíthatjuk, az erőszakos birtokszerzésben az egész családot tekintve ő bizonyult a legagilisabbnak.

Az általa örökölt marosszéki birtokokat Mihály minden irányban igyekezett tovább növelni. Minthogy ezek a jószágok éppen Maros- és Udvarhelyszék közös határa mentén feküdtek, kézenfekvőnek látszott nemcsak Marosszék, de Udvarhelyszék irányába is terjeszkednie. Szerzett jószágainak egy része házasságkötéseiből származott. Vass Miklós szerint Mihály háromszor nősült: Barcsay Borbálát, Drakulya Borbálát, majd Erdélyi Sárát vette feleségül.¹⁸ Kornis ugyan valóban háromszor nősült, ám e névsor korrekcióra szorul. A Vass által említett Barcsay Borbála és Drakulya Borbála ugyanaz a személy. A té-

¹⁷ Az első született illető birtokok nagy része a későbbiek folyamán Kornis Farkasra háramlott. Az biztos, hogy Mihály és Farkas közül az előbbi volt az idősebb, méghozzá elég nagy korkülönbséggel. Hogy mégis Farkas örökölt, az adódhatott Ferenc esetleges végrendelezéséből, de ami valószínűbb, hogy Ferenc akkor halt meg, amikor Kornis Mihály ellen felség sértési eljárás folyt, illetve már börtönben ült, és így az öccse örökölt. Kornis Ferenc halálát Vass Miklós 1560-ra tette, mert ebből az évből származik az utolsó rávonatközlő adat. De mivel Kornis Ferenc létezésére és családi kapcsolataira eddig összesen két hiteles adatot ismerünk, 1555-ből és 1560-ból, a halálára feltételezett 1560. évi adatot nem fogadhatjuk el perdöntőnek. *Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 21. és Magyar Országos Levéltár, Budapest; P 1870, Rhédei (kisirédei) család levéltára (a továbbiakban MOL P 1870), Homoródszentpáli Kornis és rokon családok 1. cs. 5. t. Kornis Mihály birtok- és vagyonjogi iratai.*

¹⁸ *Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 24.*

vedés onnan származik, hogy Barcsay Borbála szülei Barcsay Boldizsár és Gyulay Anna voltak, ám az apa halála után az anya újból férjhez ment, mégpedig Drakulya Lászlóhoz.¹⁹ Kornis Mihály második felesége valójában az eddig teljesen ismeretlen Recsenyédi Borbála volt, akinek létezéséről és házasságáról egyetlen forrás, a férje javára készített végrendelete tanúskodik.²⁰ A harmadik feleség somkeréki Erdélyi Sára volt, aki azután túlélte férjét.²¹

Kornis Mihálynak még az apja akaratából kötött első házassága jelentős marosszéki birtokokkal gyarapította vagyonát. Felesége révén szerzett jószágairól Barcsay Borbála végrendeletéből nyerhetünk képet, amelynek értelmében az asszony az Erdőszentgyörgyön, Fületelkén és Egrestőn lévő házait (ingóságaikkal együtt), valamint Bándon egy nemesi udvarházat hagyott Mihályra, illetve annak halála esetén apósára, Kornis Miklósrá.²² Kornis Mihály és Barcsay Borbála házassága azonban valószínűleg nem lehetett túl harmonikus, legalábbis erre enged következtetni két irat: 1553. május 18-án Borbála asszony úgy rendelkezett, hogy marosszéki birtokait, Bándot, Böződöt, Csávást és a Bándi-tó felét az ott lévő malomhellyel együtt életük végéig anyjának és mostohaapjának engedi át. De még ugyanaznap visszavonta bevallását, arra hivatkozva, hogy azt nem a saját szabad akaratából, hanem apósa és férje kényszerítéséből tette.²³ Ennyi idő távlatából már nem világos, hogy ehhez a megoldáshoz a Kornisoknak milyen érdeke fűződött volna, de egy évvel későbbi végrendeletében Barcsay Borbála birtokait végül részben férjére, részben pedig édesanyjára hagyta. Az utóbbi birtokok viszont később nem Kornis, hanem Szigethy Pál deák tulajdonába kerültek.

Az eredetileg közrendű származású Szigethy, aki ekkor a fejedelemség kisebb kancelláriáján jegyzőként dolgozott, egész biztosan nem állt rokonságban Barcsay Borbála anyjával sem. Az asszony talán Szigethy jogi segítségét jutalmazta ily módon. A később az ítélőmesterségig jutó hivatalnoknak éppen erre az időszakra tehető gyors vagyonosodása: az 1550-es évek elejétől egy bő évtized alatt Marosszéken, illetve Küküllő vármegyében Egrestőn, Fületelkén, Szénaverősen, Balástelkén, Kolozs vármegyében Várcán, Incselen és a bihari Remetén szerzett magának jószágokat, valamint szüleitől rámaradt a máramaros-szigeti kúria is.²⁴ Küküllői és marosszéki terjeszkedése azonban Kornis Mihály

¹⁹ *Jakó Zs*: A kolozsmonostori konvent i. m. II. Nr 4452., 5203.

²⁰ Kornis Mihályné Recsenyédi Borbála végrendelete. Év nélkül, Húsvét előtt első szombaton. MOL P 1870 1. cs. 5. t. fol. 87. Mivel a testamentum nem tartalmaz pontos dátumot, felmerült a kérdés, hogy Kornis Mihály Barcsay vagy Recsenyédi Borbálát vette el először feleségül. Végül a fenti sorrendet állapítottuk meg, a következő érvek alapján. 1. Barcsay Borbála 1554-ben végrendeletkezett, mint Kornis felesége. 2. A recsenyédi jószágok az 1560-as években tűnnek fel Kornis Mihály birtokai között. 3. Kornis Mihály és Recsenyédi Borbála házasságából több gyermek is született, tehát túl hosszú volt ahhoz, hogy az 1554 előtti időszakba beférjen.

²¹ Kornis Farkas és Erdélyi Sára osztozása. Erdőszentgyörgy, 1582. április 3. Székely oklevelek i. m. 263–265.

²² Kornis Mihályné Barcsay Borbála testamentuma. Erdőszentgyörgy, 1554. szeptember 21. Székely oklevelek i. m. 123–124. 1554. november 12-én már elhunytként szerepelt. Uo. 125.

²³ Barcsay Borbála bevallásai, 1553. május 18. *Jakó Zs*: A kolozsmonostori konvent i. m. II. Nr 5203–5204.

²⁴ *Petrichevich-Horváth Emil*: A Petrichevich-család történetének regesztái. Pécs 1942. Nr 243., 255., 260., 266. és *Jakó Zs*: A kolozsmonostori konvent i. m. II. Nr 5233., 5440.; Szigethy Pál

érdekeit sértette, aki részben törvényes úton, részben pedig erőszakkal próbált ennek gátat szabni.²⁵ Kornis ugyanis elhunyt felesége összes birtokát elfoglalta, azokat is, amelyeket Borbála asszony édesanyjára, az pedig Szigethyre hagyott. Az 1555-ben kezdődő per két évtizedig húzódott, és végül tettlegességbe torkollott. Kornis Mihály kihasználta, hogy Szigethy Pál 1575-ben a trónkövetelő Bekes Gáspár pártjára állt. Fegyverrel rátört Egrestőre, fogságba hurcolta Szigethyt, és összes jószágát elfoglalta. Mivel Szigethy pártütőnek számított, és mint ilyen Báthory István fejedelem fogságába került, Kornis ellen nem indult hatalmaskodás vádjával eljárás, hanem egy Kendy Sándor vezette, tekintélyes nemesekből álló bizottság igyekezett kibékíteni a szembenálló feleket. Végül egy peren kívüli egyezséggel sikeresen simították el az ügyet. A felek ezer arany kötés terhe alatt egyezséget kötöttek, amelynek értelmében Kornis Mihály egy fületelki birtokrész kivételével Szigethy minden elfoglalt javát visszaszolgáltatta. Szigethy pedig nem indíthatott pert sem fogsága, sem jószágai elvétele miatt, és mindketten megígérték, hogy megbocsátják egymásnak, amit egymás ellen elkövettek.²⁶

Kornis Mihályra nézve sokkal súlyosabb következményekkel járt viszont a koroknai Mihályfi Tamással 1560. november 29-én kezdődött per. Mihályfit, aki szintén Marosszéken birtokolt, mindvégig „bebíró” nemesként tartották számon a székelyek, tehát olyanként, aki kívülről jött és nem is került be a szék primorjai közé, ellentétben az eredetileg szintén kívülről érkezett Kornisokkal, akiket a 16. században már a primorok közé számítottak. Noha a per a fületelki dézsma negyedéről folyt, sejthető, hogy valójában többről lehetett szó: feltehetően területi vita és a széken belüli befolyásért folytatott harc húzódott a háttérben. A Barcsay-örökségből szerzett marosszéki Kornis birtokok ugyanis közel feküdtek Mihályfi jószágaihoz, és a terjeszkedő Kornis már a Mihályfi-érdekeltségeket fenyegette. Az ellentét 1562-ben, a székely felkelés idején erőszakba fordult: Kornis Mihály, noha nem tartozott a felkelés főszervezői közé, kihasználta a hadi körülményeket, és az általa vezetett székely hadsereg — amelynek ez volt az egyetlen jelentős katonai cselekedete — kétszer egymás után „megdúlta” Mihályfi Tamás koroknai birtokát.²⁷ A felkelés leverése után a segesvári országgyűlés Kornist a felkelés egyik fő okozójaként bélyegezte meg. Börtönbe került, ahonnan csak 1564-ben szabadult.²⁸

életrajza: *Horn Ildikó*: Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történetéhez. (TDI könyvek) Bp. 2005. 79–83.

²⁵ Kornis Mihály 1554. november 26-án tiltotta Kendy Ferenc és Dobó István vajdákat attól, hogy egrestői lakott jobbágytelkét eladományozzák Szigethy Pálnak. *Jakó Zs*: A kolozsmonostori konvent i. m. II. Nr 5440.

²⁶ Kornis Mihály és Szigethy Pál egyezséglevele. Egrestő, 1576. február 10. Székely oklevelek i. m. 141–143.

²⁷ Borsos Sebestyén szerint „a Nyárad mellé szállának, az ákosfalvi rétre, honnat [...] a Mihályfi Tamás házára menének egy szerda nap estve és az udvarházat igen megdúlák és hordó borokat vivének a táborra”. „Ázután egy péntek napra kelve, szállának Koronka mellé és azelőtt való dülástól, ami megmaradt vala a Mihályfi Tamás házánál, azt esmét mind feldúlák és a házat is elégeték.” Erdélyi Történelmi Adatok. (a továbbiakban ETA) Szerk. Mikó Imre. Kolozsvár 1856. I. 19. A „megdúlás” szokása a székely társadalmon belül közösségi aktus volt, a közösség normáiból „kilógókat” büntették meg ilyen módon. *Balogh J.*: A székely nemesség i. m.

²⁸ EOE. II. 151.; SZOKL II. 273.; *Vass M.*: A Homoródszentpáli Kornis-család i.m.. 22.

Kornis korábban távol tartotta magát a politikai élet történéseitől. Ténykedése mindössze abban merült ki, hogy az 1558. évi gyulafehérvári országgyűlés őt is a korábbi években megajánlott *subsidiум*ok felülvizsgálására kiküldött biztosnak jelölte, valamint az 1560. évi kolozsvári gyűlés egy nyilvános hitvitát felügyelő bizottság tagjának választotta meg.²⁹ Bátran állíthatjuk, hogy a székely felkelés idején sem politikai célok és megfontolások vezették, hanem meggondolatlan és erőszakos természete sodorta bajba. Szabadulása után hűséges embere lett János Zsigmondnak, és a neki szóló későbbi birtokadományok azt mutatják, hogy az erdélyi politika vezetői is tisztában voltak Kornis politikai beállítottságával és 1562-ben elkövetett tetteinek valós mozgatórugóival.

Mihály második házasságának köszönhetően azután újabb birtokokkal gyarapodott. Recsenyédi Borbála Recsenyédet, valamint a férje segítségével visszaperelt angyalosi és borosnyai birtokokat a hozzátartozó részjőszágokkal együtt férjére hagyta, mivel frigyükből született gyermekeik még kiskorukban mind meghaltak. Kornis ezen a területen is terjeszkedni igyekezett. Ezt nagymértékben segítette, hogy ő is tagja volt annak a seregnek, amely János Zsigmondot 1566-ban Szülejmán szultán táborába kísérte, ennek köszönhetően ugyanis a szebeni országgyűlés őt bízta meg a székelysége kirótt pénzek beszédésével,³⁰ és a ezért a fejedelem hamarosan jelentős birtokadományokkal jutalmazta meg. Homoródszentpálon, Homoródszentpéteren és Recsenyéden 32 jobbágytelket kapott öccsével, Farkassal együtt, azzal az indoklással, hogy minden „németek elleni” hadjáratban vitézkedett, és a szultánhoz is elkísérte urát.³¹ Két év múlva Szentpálon és Recsenyéden újabb 22 háznyi jobbágyadományt szerzett, ezúttal egyedül.³² Ezzel párhuzamosan Marosszéken is tovább terjeszkedett: Csögfalván, Makkfalván, Kibéden, Havadon, Vadasdon és Erdőszentgyörgyön is újabb részjőszágokhoz jutott, valamint új adományt kapott Erdőszentgyörgyön a „Barcsay rész”-nek nevezett részjőszágokra, Borzond nevű pusztára, Csíkfalva és Makkfalva helységekben lévő birtokaira Oláhmező, Bordasföld, Kökényberek és Csipécs nevű pusztákra Udvarhelyszéken.³³

Kornis Mihály egyik legkedveltebb birtokszerző tevékenysége az volt, hogy a falvakhoz tartozó közös pusztákat, erdőket és szénafüveket elfoglalta. Erre kiváló példa a ravaiak esete. Az oláhmezei prédiához tartozó földeket az udvarhelyszéki Rava falu lakosai használták. Marosszéken, a Kis-Küküllő északi partján fekvő településeken viszont már Kornis birtokolt, aki Erdőszentgyörgy felől igen gyorsan áttérjeszkedett a Marosszéket Udvarhelyszéktől elválasztó Kis-Küküllőn, és Udvarhelyszék itt található falvait is igyekezett több lépcsőben megkaparintani. Ennek egyik első állomása volt a Bordos és Rava, valamint Bözödújfalú és Kőrispatak közé eső terület bekebelezése. Rava lakosai és Kornis között 1569 és 1573 között zajlott a huzavona, amely végül köztes megoldással zárult.³⁴ Eszerint a ravaiak továbbra is használhatták az említett terü-

²⁹ EOE II. 105., 187.

³⁰ EOE. II. 327.; SZOKL II. 194.

³¹ Gyulafehérvár, 1567. július 4. MOL P 18701. cs. 5. t. fol. 19.

³² SZOKL II. 209–210.

³³ Székely oklevelek i. m. 137–138.

³⁴ Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 22.

letet, de tizedet kellett fizetniük. Az egyezséget 1573. június 29-én, majd 1575. június 4-én erősítette meg Báthory István és új adományt adott az oláhmezei prédiumnak.³⁵ A szóban forgó terület megszerzéséért Kornis összefogott a Bordos és Rava szomszédságában fekvő Szentdemeteren és Csöbön birtokos Nyújtódi Györggyel. Kapcsolatuk nem volt új keletű: 1570-ben együtt bíráskodtak Udvarhelyszéken, sőt már az apa, Kornis Miklós is széki szövetségesei között tudhatta a szentdemeteri Nyújtódi családot.

Az intenzív birtokgyarapítás, valamint a katonai sikerek Kornis Mihályt a széken kívül is befolyásos nemessé tették. 1571. június 10-én Báthory István utasítására ő lett az egyik udvarhelyszéki összeíró biztos,³⁶ majd 1574-ben karrierje újabb fontos állomáshoz érkezett: a székely sókamara ispánjává nevezte ki a fejedelem, ezt a tisztét 1576-ig töltötte be.³⁷

Mivel a homoródszentpáli Kornisok a Báthory–Bekes konfliktusban Báthory mellé álltak, az 1570-es évek második felében ezért a família újabb jelentős birtokokkal gyarapodott. Báthory Kristóf 1578 januárjában a Kornis fivereknek adományozta az örökös nélkül meghalt szentannai Lázár Ferenc birtokait, amelyek Szentannán, Andrásfalván, Szentimrén, Torboszlón és Fülén helyezkedtek el. Kornis Mihály 1578. március 24-én Bordoson újabb jószágokhoz jutott, valamint megszerezte Bözdújfalú egy részét is.³⁸ A Bekes Gáspár pártjára állt Alárd Ferenc és Andrassy Péter birtokai közül először 2000 forintért zálogba vette, majd 1579 májusában Báthory Kristóftól végleg megkapta a marosszéki Fületelke, Egrestő, Kisszőlős, Hídvég és Árapatak jószágokat, valamint a Küküllő megyében fekvő Vámosudvarhelyt és a Fehér megyei Erősdöt is.³⁹ 1579. május 13-án pedig öccsével együtt új adományt kapott Erdőszentgyörgyön, Havadtón, Vadasdon, Csíkfalván, Szentistvánon lévő birtokaira és egy udvarhelyszéki, ravai birtokra is.⁴⁰ Közben a ravaiaktól erőszakkal elfoglalta erdeik egy részét,⁴¹ sőt Raván és Bordoson is szerzett jobbágyságot. Egy későbbi perben pedig ravai jobbágyságait használta fel, hogy a timafalvai határban is befolyáshoz juthasson.⁴²

Kornis Mihály minden bizonnyal azt a területet tekintette székhelyének és legfőbb birtokának, amely az ősi homoródi Kornis birtokokkal éppen átellenben, a szék északnyugati határán és Marosszéken feküdt. Jelentős marosszéki birtokai mellé udvarhelyszéki területeket is szerzett, de ezek nagy részét átadta öccsének, csupán Recsenyéd, Homoródszentmárton, Lokod, Lövéte, Homoródújfalú és Bágy részjószágait tartotta meg. A család udvarhelyszéki birtokainak többsége a szék délkeleti részén, a Homoród völgyében helyezkedett el, és ezek túlnyomó részét Kornis Farkas bírta.

³⁵ Uo.

³⁶ Báthory István utasítása Cseffey János és Kornis Mihály biztosoknak. Gyulafehérvár, 1571. június 10. Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése. I–II. Szerk. Veress Endre. (Monumenta Transilvanica) Kolozsvár 1944. I. 119–120.

³⁷ SZOKL V. 95.

³⁸ Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 23.

³⁹ Székely oklevelek i. m. 253–255

⁴⁰ Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 23.

⁴¹ KmOL Protokollumok. 1/1. F. 1580/7.

⁴² Uo. 1580/112.

1581 nyarán Mihály újabb fegyveres konfliktusba keveredett, ezúttal Váradi Kis Pál kancelláriai titkárral, aki utóda volt a sókamarai ispánságban. Az összetűzés oka a sóaknához tartozó „Zavatha mezeje”, azaz a Szováta melletti terület volt, ahová Váradi Kis Pál 1580-ban embereket telepített. A területet korábban használó székely köznép védelmezőt keresett, és ezt Kornisban vélte megtalálni. Az akkor éppen betegeskedő nagyúr azonban a fejedelemhez utasította a panaszosokat. A vizsgálat Bánffy Farkas udvarhelyszéki királybíró vezetésével meg is kezdődött, de ekkor Kornis — akinek marosszéki birtokait észak felől igencsak előnyösen egészítette volna ki ez a szováta terület — teljesen váratlanul közbeavatkozott, és embereivel „megdúlatta”, azaz leromboltatta az odatelepített 16 ember házát, állataikat pedig saját birtokaira hajtatta. Gyakorlatilag ugyanazt a reakciót láthatjuk ebben az esetben is, mint 1562-ben Mihályfi Tamás udvarházának megdúlása idején. A meglehetősen öntörvényű és a rombolásban igencsak járatos Kornist ezek után Gyulafehérvárra idézték, és fogságba vetették. Kornis Mihály Báthory Istvánhoz intézett maga mentségében tettét megbánva, azzal mentette magát, hogy nem önös érdekből, hanem a végszükségre jutott szegény jobbágyok védelmében lépett fel.⁴³ A fogságból ugyan kiszabadult, de az ekkor már sokat betegeskedő főúr hamarosan, 1582. március 31-én erdőszentgyörgyi birtokán elhunyt.⁴⁴

Kornis Farkas birtokai

Kornis Mihály halálakor öccse már több mint egy évtizede jelentős szereplője volt a széki és az erdélyi közéletnek. Kornis Farkast először az 1566. évi hadjáratban résztvevők névsorában említették.⁴⁵ A következő öt évben csak a bátyjával közösen kapott birtokadományokban találkozhatunk nevével. 1571-ben viszont Petki Mihály mellett már Udvarhelyszék egyik királybírójaként szerepelt.⁴⁶ A váratlannak tűnő előrelépés magyarázata a családnak még apja, Miklós által megteremtett presztízsében és a Kornis-birtokok nagyarányú kiterjesztésében rejlett. Mint ahogy erről már szó volt, 1580-ig a Kornisok közül elsősorban Mihály volt a birtokszerző, aki annak ellenére, hogy ő maga már Marosszékre helyezte át birtokai súlypontját, még a számára másodlagos Udvarhelyszéken belül is megnégyszerezte apai jószágörökséget. Birtokszerzései — kevés kivétellel — öccse nevére is szóltak, így az ezen a téren kezdetben visszafogottabban „teljesítő” öccsét nagymértékben hozzásegítette birtokállományának kiterjesztéséhez.

Amikor Báthory István 1571 májusában trónra lépett, már első intézkedéseivel megkezdte az 1562. évi székely felkelés után kialakított, erősen centralizált állapot lebontását, és a székenként működő főkapitányok és főkirálybírók rendszerének visszaállítását.⁴⁷ Udvarhelyszékre első lépésként 1571. június 9-

⁴³ Kornis Mihály Báthory Istvánnak. Gyulafehérvár, 1581. július 13. Báthory István levelezése i. m. II. 171–176. és Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 23.

⁴⁴ Pokoly József: Bogáti Fazakas Miklós naptári följegyzései. Keresztény Magvető 37. (1902) 265.

⁴⁵ SZOKL II. 194.

⁴⁶ Uo. 337.

⁴⁷ Pál-Antal Sándor: Székely önkormányzat-történet. (Erdély Emlékezete) Marosvásárhely 2002. 70–77.

én két királybírói nevezett ki, és választása szinte magától értetődően esett a szék legnagyobb birtokosai közé emelkedő, politikailag nem kompromittálódott Kornis Farkasra, akinek már apja is viselte a szék mindkét főtiszttségét.⁴⁸ Kinevezésében tehát a megnövekedett birtokállomány nagy szerepet játszott,⁴⁹ de hatalma biztosításához, illetve kiterjesztéséhez Kornis elengedhetetlennek tartotta anyagi javainak további gyarapítását.

Farkas vagyonosodásában a következő fontos állomást bátyja halála jelentette. Mivel Kornis Mihálynak három házasságából sem maradtak felnőttkort megért utódai, ezért jószágának jelentős részét Farkas örökölte, csak a marosszéki Erdőszentgyörgyöt és Szentistvánt kellett sógornőjének, Erdélyi Sárának átengednie.⁵⁰ Noha Farkas rengeteget köszönhetett bátyjának, mégsem állíthatjuk, hogy mindent készen kapott, hiszen Mihály udvarhelyszéki birtokállományát majdnem sikerült megdupláznia (l. a mellékelt térképet).⁵¹ Az általa felépített birtokstruktúra központja Homoródszentpál volt, az itt lévő ősi udvarházat 1579-ben saját igényei szerint korszerű és elegáns rezidenciává építtette át.⁵² Az 1580-as évekre a széken belüli birtokszerzés és hatalomnövelés tere is jóval aktívabbá vált. A periratokban még a század végén is gyakran felmerített apja és bátyja⁵³ nyomdokain haladva, földrajzi értelemben már a szék felére terjedt ki a befolyása.⁵⁴ A területi terjeszkedés a szék két szélén lévő két folyó völgyeire irányult. Egyfelől a Homoród völgyének településeit célozta meg, másfelől pedig a Kis-Küküllő völgyének mindkét oldalát igyekezett meghódítani. A Kornis-érdekeltségbe tartozó birtokok így szinte körülölelték a széket.

⁴⁸ Az udvarhelyszéki főkapitány 1571-ből nem ismert, ebben a tisztnben Siger János csak 1572-ben tűnt fel. *Lázár Miklós*: Székely főtisztek 1562-től fogva 1711-ig. Kézirat. Babeş-Bolyai Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Kolozsvár (a továbbiakban: KvEKK), ms 561 fol. 5. (a továbbiakban: Székely főtisztek i.m.)

⁴⁹ Udvarhelyszéken testvérével szembeni anyagi fölényét jelzi az 50 dénáros adó fizetésekor készült lista, amely szerint Farkas kétszer annyit fizetett, mint a bátyja, azaz Udvarhelyszéken belül jóval nagyobb befolyással rendelkezett már a Mihály életében is. Összesen tíz faluban voltak ekkor birtokai, amik után adót fizetett: Szentpálon, Szentpéteren, Városfalván, Karácsonfalván, Okládon, Jánosfalván, Musnán, Újfaluban, Remetén és Gyepesen. SZOKL IV. 37–46. A két testvér tekintélyét mutatja, hogy Kornis Farkas királybírói kinevezésének másnapján a fejedelem Kornis Mihályt is fontos feladattal bízta meg: mint udvarhelyszéki összeíró biztosnak el kellett készítenie a szék új összeírását. SZOKL III. 335–337.

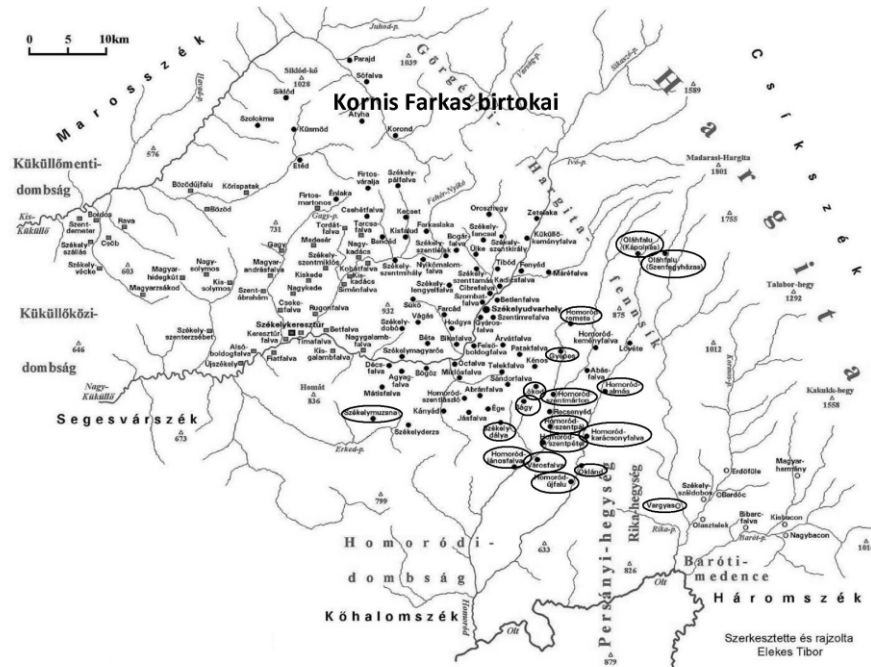
⁵⁰ Kornis Farkas és Erdélyi Sára osztozása. Erdőszentgyörgy, 1582. április 3. Székely oklevelek i. m. 263–265.

⁵¹ Kornis Farkas 1575. március 29-én Marosszéken, Udvarfalván egy részjóságot, majd októberben Homoródvárosfalván egy egész telket szerzett. *Vass M.*: Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 24. Báthory István Királyi Könyvei elvesztek, így a Kornis Farkasnak juttatott birtokadományokról csak hézagosszerű ismeretekkel rendelkezünk. A fennmaradt Királyi Könyvekben három, neki adott oklevél szövege maradt ránk, ezek szerint 1585-ben Homoródszentmártonban kapott egy jobbágyot, 1589-ben Dályában egy kúriát, 1591-ben pedig új adományt összesen kilenc településen lévő részjóságaira. Ezek a következők voltak: Homoródjánosfalva, Újfalva, Oklánd, Oláhfalva, Almás, Szentmárton, Lokod, Bágy, Vargyas. Erdélyi Királyi Könyvek MOL F1 1. 281., 2. 479., 2. 480., 3. 201.

⁵² *Vass M.*: Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 24.

⁵³ KmOL Protokollumok II/2. F. 1598/172.

⁵⁴ *Balogh Judit*: Székely nemesi karrierlehetőségek Bocskai István korában. In: „Frigy és békeesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Szerk. Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária. (A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára 8.) Debrecen 2006. 128.

Kornis Farkas összességében Mihály bátyjához hasonló tudatossággal és intenzivitással terjeszkedett, és csak azért tűnik testvéréhez képest jóval kevésbé agresszívnak, mert közjogi méltósága a dúlásnál és a fegyveres foglalásnál finomabb eszközök használatát is lehetővé tette számára. Királybírói tisztség⁵⁵ egyedülálló tehetséggel és találmányossággal a legteljesebb mértékig felhasználta arra, hogy minden elképzelhető módon növelje birtokait és befolyását. Többször is megpróbálta megadóztatni a lófőket, akik viszont büszkén vigyáztak adómentességükre, és semmiképpen sem kívántak fizetni.⁵⁶ Kornis a képében eljáró alkirálybírák révén 1589–1590-ben több kísérletet tett arra — különösen azokban a falvakban, ahol birtokait kívánta növelni —, hogy megtörje a lófők ellenállását. Érdekes, hogy ehhez jobbra éppen szintén lófő rendű alkirálybíráit használta fel, legtöbbször Fosztó Imrét.⁵⁷

A lófő-szabadság megsértése volt a központi témája annak a pernek, amely szintén 1590-ben zajlott, és kőrispataki lófők voltak a főszereplői. Noha a szék döntése értelmében az adót a székely főembereknek és a lófőknek is be kellett volna fizetniük, ők ezt a döntést a székely szabadságra sérelmesnek találták. Úgy ítélték meg, hogy a szék vezetése, illetve maga Kornis Farkas, a lófő-szabadságot semmibe veszi. Mindezt panaszlevelükben megírták Báthory Zsigmond fejedelemnek is. Ezután Kornis, mint királybíró, a be nem fizetett adók

⁵⁵ Királybíróként nagyon sok perben megjegyezték nevét, még akkor is, ha nevében az alkirálybírók intézkedtek, ami a korszakban a periratok egész sorát tekintve nagyon ritkának tartható.

⁵⁶ KmOL Protokollumok II/2. F. 633/11

⁵⁷ Fosztó Imréről, Kornis Farkas Bardóczzéki klienséről, vicekirálybírájáról később lesz szó.

ügyében behajtókat, úgynevezett dülőket küldött ki, akiknek egyúttal a bírságot is be kellett szedniük.⁵⁸ A dülők éppen a levelet aláíró lófők vezetőihez, bizonyos Gothart Kovácshoz és Gothart Balázshoz vonultak a bírságot behajtani. Feltehetőleg ez az intézkedés nem egy egyszerű pénzbehajtás volt csupán, hanem tudatos megfélemlítés, nevezetesen egyféle erődemonstráció Kornis Farkas és klientúrája részéről, melynek idővel meg is lett az eredménye. A Kornis-birtokok növekedését vizsgálva azt láthatjuk, hogy Kőrispatak a környező településekkel együtt a későbbiek során bekerült a Kornis-érdekszférába.⁵⁹

Kornis Farkas másik izgalmas próbálkozása volt, hogy monopóliumok szerzésére törekedett a széken belül. Így például 1590 táján monopolizálni kívánta az udvarhelyszéki salétromkereskedelmet. Elrendelte, hogy a salétromot kizárólag csak neki adhatják el. Egy fülei lófő, bizonyos Dakó Gergely azonban a lófő-szabadságra hivatkozva perbe szállt a nagyhatalmú Kornissal. A bíró a székely szabadságot támogatta a perben, és így Dakó szabadságot kapott arra, hogy annak adhassa el salétromát, aki jobb árat kínál érte.⁶⁰

Kornis Farkas a család „klasszikus” birtokszerző módszereit sem iktatta ki eszköztárából. Leggyakrabban a szénafű-foglaláshoz folyamodott. Ennek menete a perek nyomán rajzolódik ki. A Kornis Mihály által megkezdett foglalásokat tette öccse később teljessé. Például Gedő Pál homoródszentmártoni szabad székely, valamint a recsenyédi Biczak Mátyás és Bertalan Kovács szénafűvét még Mihály foglalta el, a mellette lévő területet, Gedő Mártonét, már Farkas. A panaszkodó szabad székely tulajdonosnak mindössze három köből búzával kellett beérnie. Ennek a Homoródszentmárton és Recsenyéd között elterülő területnek a másik részét, a tanúk szerint mintegy harmadát, viszont már törvényesen, vásárlással szerezte meg Farkas. A tanúvallomások szerint foglalásai erőszak alkalmazásával történtek, és csak a település befolyásosabb lakói tiltakozására, valamint bizonyos „jámborok törekedésére” adott némi kárpótlást érte.⁶¹ A Kornisok feltartóztathatatlan előrenyomulásának bizonyítéka Markó György vallomása, amely szerint a homoródszentmártoniak pusztájának egy részét már Kornis Miklós megszerezte, majd szántóföldjüket Mihály foglalta el tőlük. A szénafű elfoglalásával Mihályt és Farkast egyaránt vádolták.⁶² A közös területek megszerzése, bár a székely nemesség részéről általános tendenciának tekinthető a korban, a Kornisok esetében a tudatos birtoképítés szolgálatában állt.⁶³

⁵⁸ A bírság behajtói, akik minden eljárás esetében hárman voltak, dülő néven szerepeltek a periratokban a 16. században és a következőben is. A tisztség annyira archaikus, hogy gyanítjuk, a kifejezés és tartalma is szoros kapcsolatban lehetett a megdülés említett szokásával, amely Székelyföldön különösen szívesen gyakorolt szokás, jogi aktus volt.

⁵⁹ 1614-re Kőrispatakon, valamint a környezetében lévő Bözödön és Bözödújfalun is Kornis Ferenc szerzett birtokrészeket és jobbágyságot. *Balogh J.*: Székely nemesség i. m. 164.

⁶⁰ KmOL Protokollumok II/2. F. 1590/207. A per szövegéből a bíróság összetétele sajnos nem derül ki, az ítéletet azonban az „udvarbíró”-nak nevezett személy hozta minden esetben, és meglepő módon sokszor a lófő-szabadság javára döntve.

⁶¹ KmOL Protokollumok II/2. F. 1600/654.

⁶² Uo.

⁶³ KmOL Protokollumok II/2. F. 1589/7. A Homoródalmás (Kornis Farkasnak volt itt részjósza) és a Rika-patak között elterülő mocsaras területet 1598-ban már Farkas mezejeként emlegették, ami jól mutatja, hogy sokszor még a művelésre alkalmatlan területeket is előszeretettel vonták tulajdonukba a Kornisok.

A sok per és jogtalanság ellenére Kornis Farkas szinte „intézménnyé” vált a széken belül, nevét különleges tisztelettel ejtették ki. Földterületeket is neveztek el róla, például Homoródszentmárton határában, Bereczken egy foglalását, máshol pusztáit tartottak számon ezzel ilyen módon.⁶⁴ Birtokszerző módszereinek köszönhetően így elérte, hogy családjának — birtokai méretét és ennek köszönhető politikai befolyását tekintve — a széken belül nem akadt méltó vetélytársa.

Az 1562. évi segesvári országgyűlés székely-törvényeinek hatására,⁶⁵ a székely társadalmon belül a korábbihoz képest még inkább elmélyült a strukturális válság.⁶⁶ A kialakult káosz teret nyitott a jobbágyszerzésre és hatalomnövelésre. A Kornisok kiválóan értettek ahhoz, hogy a helyzetet a legteljesebb mértékben kihasználják, és saját javukra fordítsák.⁶⁷ A jobbágyszerzést elutasító és ezáltal a szabadságot leginkább féltve őrző lófői rend ellensúlyozását a központi hatalom is támogatta, ugyanis sokkal inkább érdekében állt a széken belül néhány, általa támogatott és ezáltal hozzá hűséges nemes jelenléte, mint a sok kiszámíthatatlan és felkelésre bármikor kész lófőé. Ezért történhetett meg, hogy még az öntörvényű Kornis Mihály is újra és újra megbocsátást nyert rövid, nevelő jellegű börtönbüntetések után. A klientúrát építő Kornisok ugyanis mesterien tudták mozgatni saját struktúrájukat, ezért a hatalom biztos lehetett a szék többségének támogatásában. Jó példa volt erre a kerelőszentpáli ütközet 1575 nyarán, amikor az egész Kornis-klientúra felsorakozott Báthory István oldalán, míg a többi szék koránt sem volt ennyire egységes.

A két Kornis testvér házasságai

Kornis Miklós gyermekei házasságaival egy olyan átgondolt, összefüggő rendszert alkotott meg, amely a család terjeszkedési stratégiáinak szolgálatában a hatalomépítés talán legfontosabb eszközévé vált. Az első szint a széken belüli hegemonia megszerzését tette lehetővé. Idesorolhatjuk Kornis Mihály első két házasságát, amely — mint láttuk — Udvarhely- és Marosszéken szaporította meg a Kornis jószágok számát. Szintén ebbe a típusba tartozott a legidősebb lány, Margit első házassága. Férje, Kachay Tamás régi udvarhelyszéki primori család sarja volt. Nem állíthatjuk, hogy a Kachayak a szék elitjébe tartoztak, mert ha a família egésze által fizetett ötvendénáros adót összességében tekintjük, a primorok között akkor is csak a középmezőnyben, a 20. hely környékén foglaltak helyet. A házasság értékét az adta, hogy birtokaik Bardóc fiúszékben feküdtek, és érdekeltségeik voltak Bibarcfalván, valamint Kis- és Nagybanconban is. Kornis Miklós feltehetően ezt a frigyet akarta felhasználni arra,

⁶⁴ KmOL Protokollumok II/2. F. 1590/23, 1591/ 43.

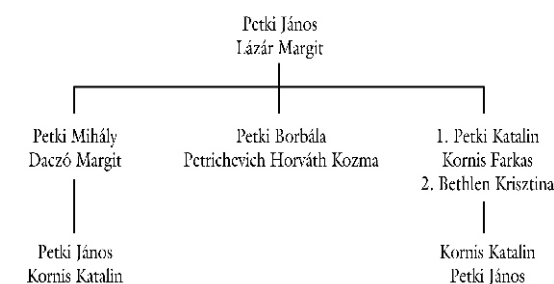
⁶⁵ EOE II. 223–224.

⁶⁶ *Jakó Zsigmond*: A székely társadalom útja a XIV–XVI. században. In: Székely felkelés 1595–1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk. Benkő Samu – Demény Lajos – Vekov Károly. Bukarest 1979. 27.; *Demény Lajos*: Székely felkelések a XVI. század második felében. Bukarest 1976. passim.

⁶⁷ Erről részletesen: *Balogh J.*: Székely nemesség i. m. 53–76.

hogy Bardóc-széket a Kornis érdekszférába vonja, Kachay Tamás korai halála azonban ezt a tervet megghiúsította.

Kornis Farkas első, Petki Katalinnal kötött házassága már átmenetet jelentett a következő két szint felé, mert egyszerre szolgálta a helyi pozíciók erősítését és a más székekben való terjeszkedést, de lehetővé tette a Székelyföldön kívüli kapcsolatépítést is. Bár a feleség halála miatt ez a frigy szintén rövid életű volt, kiváló példája a rokoni hálózat tudatos kiépítésének, és az ebből fakadó előnyöknek (l. a mellékelt családfát).

A Kornis-Petki rokonság
(Csak az elemzés szempontjából fontos családtagokat tüntettük fel.)

A családfáról látható, hogy Petki Mihály és Kornis Farkas sógorságban álltak. Amikor Báthory István 1571 júniusában kettőjüket nevezte ki Udvarhelyszék királybíráinak, bár már nem volt köztük valós rokoni kötelék, egymást jól értő, azonos érdekkörhöz tartozó politikusok kerültek a terület élére. Összetartásukat az is jelzi, hogy amint a családi körülmények ezt lehető tették, újra helyreállították a rokonságot: Petki János, Mihály fia, feleségül vette Farkas második házasságából született leányát, Katalint. Az após és a vő egymásnak persze nem sok újdonsággal szolgálhatott, hiszen a tízéves korában apját elvesztő Petki Jánosnak és testvéreinek Kornis Farkas volt az egyik — mégpedig igen gondos és lelkiismeretes — gyámja.⁶⁸

Petki Mihálynak szám szerint kevés faluban volt birtoka, de ezekben többségi tulajdonosnak számított. Jóságai után 1576-ban 30 forintot kellett fizetnie, és ezzel a harmadik helyen állt a széki rangsorban, csak a Kornis fivérek előzték meg. A Petkiek által birtokolt három falu Udvarhelyszék közepétől kissé délre helyezkedett el. A legdélebben a Derzs vagy Székelyderzs néven emlegetett birtokközpont feküdt, mellette Székelymuzsna, végül a székek szinte a

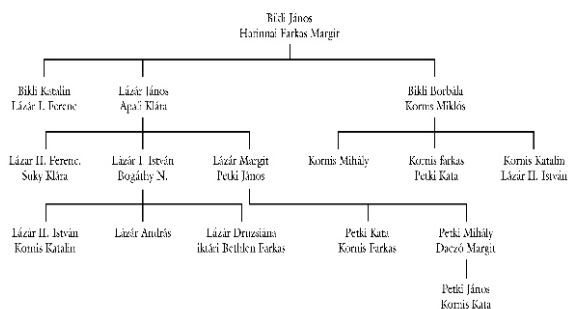
⁶⁸ Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből. Szerk. Horn Ildikó – Kreutzer Andrea – Szabó András Péter. (TDI Könyvek 2.) Bp. 2005. 22–23.

közepén található Béta. Ez azért fontos, mert ezek a falvak azon a részen erősítették a Kornis-befolyást, amely határos volt a Kornis érdekszférán kívül eső, vitatott helyzetű Keresztúr fiúszékkal.⁶⁹

Kornis Farkas és Petki Mihály közel egy évtizedig tartó kiegyensúlyozott hivatali együttműködését eltérő habitusuk és birtokszerző metódusuk különbségei is elősegítették. Petki visszafogottabb természete mellett jól tudott érvényesülni Kornis agilitása. Petki maga is használta ugyan a korszakban megszokott hatalomnövelési technikákat, azaz a közös föld elvételét és a szabad székelek szabadságjogainak csorbítását,⁷⁰ a két család stratégiája között mégis jelentős különbség figyelhető meg. Míg Petki azokra a falvakra koncentrált, amelyekben már voltak birtokai, és azokat próbálta teljesen megszerezni, a Kornis család, már Miklóstól kezdve, rendkívül tudatosan igyekezett hatalmát egy-egy falunál jóval nagyobb területre kiszélesíteni. A konzervatívabb birtokszerző stratégiát követő Petki család tehát riválisként nem fenyegette az agresszívan terjeszkedő Kornisok által megcélzott széki hegemoniát.

Kornis Farkasnak a családfán látható másik sógora, a Horvátországból menekült Petrichevich Horváth Kozma ifjúkorától kezdve a Báthory-ház legműködőképesebb emberei közé tartozott. Előbb Vécs provizora, majd Gyulafehérvár városparancsnoka, 1575-től pedig fogarasi várispán lett, és ehhez társult 1588-ban megszerzett tanácsosi rangja.⁷¹ A vele való rokonság már a Székelyföldön kívüli kapcsolatok megteremtését is szolgálta. Rövid sógorságuk ellenére Kornis Farkas és Horváth Kozma élete számos ponton összekapcsolódott a birtokügyektől, a közös gyámságon át az azonos politikai törekvésekig. A birtokok miatt időnként viharossá váló viszonyuk azonban arra is példa, mennyire ambivalens tud lenni egy-egy rokoni kapcsolat.⁷²

Mindezek mellett érdemes egy kis figyelmet szentelnünk Kornis Farkas anyósának, Lázár Margitnak is. Az ő személye a Kornisok házassági stratégiáinak már egy másik ösvényéhez vezet. Nézzük meg a családfa idevonatkozó részét:

⁶⁹ Keresztúrszék helyzetét a periratok szerint még a kortársak sem értették, több perben ugyanis azt nyilatkozták róla, hogy régen Keresztúrszék volt, de most már Udvarhelyszéknek nevezik. KmOL Protokollumok II/1. 1589/73.

⁷⁰ SZOKL III. 55–56.

⁷¹ *Petrichevich Horváth Emil*: A Petrichevich család általános története. Első rész. I. 1069–1526. Bp. 1934. 323–330.

⁷² MOL P 1870 I/4. fol. 49–50.

Kornis Miklós és Lázár Ferenc sógorságban álltak egymással, mert mindketten Bikli János egy-egy lányát vették el. Kornis ezáltal a korban használatos sógorsági fa értelmezése szerint Lázár Ferenc öccsével, Jánossal is sógorságban állt. Kornis gyerekei közül ketten, Farkas és Katalin, Lázár János unokáival házasodtak össze. Amikor tehát a Kornis Farkas–Petki Margit, illetve Lázár István–Kornis Katalin esküvőkről beszélünk, látnunk kell, hogy valójában igen szorosra fűzött rokoni szálakról van szó: egy testvérpár házasodott egy unoka-testvérpárral.⁷³

E fontos rokoni összeköttetés kiépítésében talán a fiúsított Bikli lányok vagyona is szerepet játszott, mert Lázár Ferencnek és Bikli Katalinnak nem maradt őket túlélő gyermekük, és így Lázár János és utódai lettek örököseik. De az a kapcsolat sem elhanyagolható, amely az esküvők révén az udvarhelyszéki Kornisok és a főként Csík- és Gyergyószékben birtokos Lázárok között épült ki. Ennek egyik hozadéka volt az a birtokügyeknél már említett donáció, amelynek köszönhetően megkapták utód nélkül elhunyt rokonuk, ifjabb Lázár Ferenc marosszéki királybíró Szentannán, Andrásfalván, Szentimrén, Torboszlón és Fülén fekvő birtokait, hiszen ez nagyban segítette a Kornisok marosszéki terjeszkedését.

A Kornis–Lázár családfán ismét találunk olyan nevet, amely továbbvezet: Kornis Kata ismeretlen keresztnévű anyósa a Bogáthy család tagja volt. Ez azért érdekes, mert Kata nővére, a megözvegyülő Kornis Margit, másodszor Bogáthy Boldizsárhoz ment férjhez. Sajnos nem tudjuk, hogy Kornis Kata anyósa pontosan milyen rokoni összeköttetésben állt Kornis Margit férjével.⁷⁴ A Bogáthy család a Petkiekhez hasonló nagyságú udvarhelyszéki birtokokkal rendelkezett, 1576-ban Bétfalva, Nagy- és Kisgalambfalva, Décsfalva Székelymagyarós községekre terjedt ki a hatalmuk. Ezzel a birtokkal a szék főemberei között éppen a férj, Bogáthy Boldizsár révén, az ötvendénáros adó tekintetében az ötödik helyen álltak.⁷⁵ Kornis Margit második házassága tehát mindenképpen rangemelkedést jelentett a számára. A Bogáthy család birtokai ráadásul korántsem csupán Udvarhelyszéken belül voltak jelentősek, hiszen a família központja 1575-ig Radnót vára volt, rokoni köre többek között a Bánffyakra és Kendyekre is kiterjedt.⁷⁶

⁷³ Úgy tűnhet, mintha a két család ezekkel a házasságkötésekkel egy generációval elcsúszna egymástól, de a házasulandó felek életkora között valójában nincs ekkora eltérés. Ez természetesen csak Kornis Katalin szempontjából érdekes, aki a családfa szerint az egy generációval fiatalabb ifjabb Lázár Istvánhoz ment nőül. Valójában a Lázárok azonos generációja 15–20 évvel volt idősebb Kornis Miklós gyerekeinél. Mivel a lányok korán, 14–16 éves korukban mentek férjhez, így eltűnik Kornis Kata és férje között a családfa által elsőre mutatott generációs korkülönbség.

⁷⁴ A Bogáthy családról ez ideig egy rövid genealógiai írás született: *Kis Bálint*: Erdély régi családjaírói. A Bogáthy család. Turul 9. (1891) 175–179. A cikk azonban több tévedést és pontatlanságot tartalmaz, ráadásul a szerző belezavarodott a sok azonos nevű családtag kronológiájába, és például Bogáthy András gyermekeként tüntette fel Miklóst és Menyhértet, míg a szövegben helyesen Bogáthy Boldizsár és Kornis Margit fiaiként szerepelnek. Sajnos a korabeli periratokban, főleg Radnót birtoklása kapcsán elsősorban a család férfitagjairól van szó. A nők közül a Kendy rokonság és örökség firtatása miatt sokat szereplő Bogáthy Klára, Kendy Antal felesége ismert.

⁷⁵ SZOKL IV. 37–40.

⁷⁶ Kovács András: A radnóti várkastély. (Erdélyi Tudományos Füzetek 215.) Kolozsvár 1994. 13–14.

Bogáthy Boldizsár szép karriert futott be: az 1580-as évek végén Maros-szék királybírája, 1594-től haláláig Fehér vármegye főispánja volt. Kornis Farkas szoros kapcsolatban állt sógorával, az 1595. évi hadjáratban Bogáthy Kornis helyetteseként vett részt.⁷⁷ Családi összetartozásukat mutatja, hogy elsőszülött fiaik is együtt nevelkedtek.⁷⁸ A Bogáthy–Kornis rokonságból nyilván mindkét félre nézve számos anyagi előny(is) származott, ezek közül Radnót sorsán érdemes röviden végigtekintenünk. Radnótot Báthory István kobozta el a Bogáthyaktól 1575-ben, mert Bogáthy Gáspár — akit a fejedelem ki is végeztetett — Bekes Gáspár oldalán támadt ellene. Radnótot ezután Bogáthy Klára fia, Kendy Ferenc kapta meg. Az ő leányát, Kendy Zsófiát Kornis Margit fia, Bogáthy Menyhért vette feleségül, és szerezte vele vissza a várat és uradalmát. 1607-ben, Bogáthy halála után, unokatestvére, Petki János kapta meg, aki felesége révén ugyancsak kötődött a Kornisokhoz. Petki 1612. évi nótáztatása után néhány zavaros évet követően Radnót Petki sógorához, Péchi Simonhoz került. Mint a későbbiekben erről majd szó lesz, Péchi felesége Kornis Farkas leánya, Kornis Judit volt, így Radnót végül Kornis özvegyének és árva unokájának, Bethlen Krisztinának és ifjabb Székely Mózesnek lett menedéke.⁷⁹

A középső Kornis lány, Ilona házassága oltszemi Mikó Ferencsel ebben az időszakban egyelőre nem jelentett többet, mint hogy a Kornisoknak Sepsi-székben is sikerült kiépíteni a hídfőállásukat. A szűkebb család történetében gyermekeik válnak majd fontossá a Kornis klientúra számára.

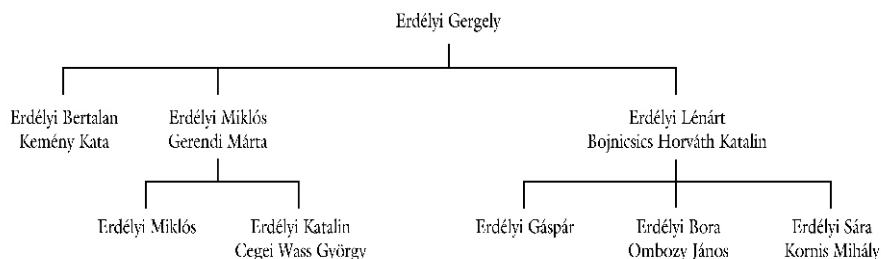
A fent felsorolt házasságok létrejöttében Kornis Miklós és részben már Kornis Mihály játszott meghatározó szerepet. Az elsődleges cél a széken belüli stabilitás biztosítása volt. Taktikájuk szerint nem a „nagy fogástól”, azaz egy-egy szerencsésen megkötött jó partitól várták a további előnyös házasságokat, hanem a fokozatosság elve szerint haladtak: ahogy nőtt a vagyon és a tekintély, annak megfelelően, a kitágult lehetőségekhez alkalmazkodva léptek egyre rangosabb családokkal „dinasztikus” szövetségre. Így jutottak el Kornis Mihály első két házasságától a Petkiekkel és Bogáthyakkal való rokoni kötelékekig. Ez a két család a Kornisokhoz való csatlakozásuk előtt is már jelentős hatalommal, jószággal és tekintéllyel rendelkezett, és a széken belül alakulató Kornis kapcsolati háló fontos eleme lett. A két Kornis fiú utolsó házasságaikat már saját elképzeléseik szerint, sokkal jobb kondíciók alapján köthették, és ezek a frigyek a családi politikának már egy teljesen más dimenzióját jelentették. Kornis Mihály ugyanis harmadízben a már említett Erdélyi Sárát vezette oltár elé, ami a Kornis–Erdélyi rokonság kezdeteit jelentette (l. a mellékelt családfát).⁸⁰

⁷⁷ Székely főtisztek i. m. fol. 172–173.

⁷⁸ Vass Miklós: Bogáthy Miklós külföldi tanulása. Erdélyi Múzeum (1907) 321–327.

⁷⁹ Radnótnak az 1594, 1603 és 1612 körüli képlékeny időszakban rövid időre más birtokosai is voltak: Geszthy Ferenc, göncruszkai Kornis Gáspár, majd később fia, Boldizsár, Alia Farkas és Rákóczi Zsigmond. Kovács A.: A radnóti várkastély i. m. 13–15.; Dán Róbert: Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon. (Humanizmus és reformáció 13.) Bp. 1987. 179–180.

⁸⁰ Vass Miklós szerint már 1562-ben házasok voltak, de véleményét semmilyen adattal nem támasztotta alá. Vass M.: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 24. Az az Erdélyi Sára viszont, akit a genealógiai szakirodalom Kornis Mihály feleségeként ismer, 1562-ben túl fiatal lett volna még a házassághoz, mivel szülei 1555 körül házasodtak össze. Borbála nevű nővérének esküvője 1574-ben volt, ez alapján is feltételezhetjük, hogy a Kornis Mihály – Erdélyi Sára frigyre is leg hamarabb csak

A Kornis-Erdélyi rokonság

A somkeréki Erdélyi család elsősorban Doboka és Belső-Szolnok megyében birtokolt, de a Marosszékkal szomszédos Tordában is feküdtek jószágaik. Így Kornis Mihály harmadik házassága ismét túlmutatott a Székelyföld határain, és a magyar vármegyék felé való területi terjeszkedést készítette elő. Mihálynak ekkora Küküllő vármegyébe a Marosszék délnyugati részén fekvő falvaiból már sikerült átterjeszkednie.⁸¹ De nemcsak a szék déli részein voltak jószágai, hanem az északi területeken, a Torda megye határánál birtokolt Bazédon, Udvarfalván, Mezőszabadon és Marosszentannán. Újabb házasságával tehát már a tordai területeket célozta meg.⁸²

Az Erdélyi Sárával való frigynek igen komoly politikai előnyei is voltak, de ezekből Mihály halála miatt valójában már csak Kornis Farkas profitálhatott. Sára egyik unokatestvére, Miklós az 1580-as évek közepétől ugyanis Doboka vármegye egyik főispánjaként szerepelt, és Lázár Miklós szerint helyet kapott a fejedelmi tanácsban is.⁸³ Sára asszony másik unokatestvére, Erdélyi Katalin pedig cegei Wass György felesége lett, aki 1594-ig a Báthoryak kedvelt embereként 1573-ban Kolozs vármegye főispánja, 1590-től Szamosújvár kapitánya volt, és 1593-ban a fejedelmi tanácsba is bekerült.⁸⁴ Wass György idősebb fia együtt tanult jogot a padovai egyetemen Kornis Farkas legidősebb fiával és unokaöccseivel.⁸⁵

az 1570-es évek közepén kerülhetett sor. *Jakó Zs*: A kolozsmonostori konvent i. m. II. nr 5319., 5340–41. és Politika és házasság i. m. 32, 66–68, 94–95.

⁸¹ Kornis Mihály 1582-ben Küküllő megyében Kisszöllősit, Feletelkét és Vámosudvarhely egy részét birtokolta. Székely oklevelek i. m. 264.

⁸² A Kornisoknak végül sikerült a tordai birtokszerzés: Kornis Farkas 1589-ben azzal az indokkal kérte Kovácsóczy Farkas kancellár közbenjárását egy deficiált tordai lófő örökségének megszerzéséhez, hogy a faluban és határában már van birtoka. Székely oklevelek i. m. 265–266., ill. Kovácsóczy Farkas levele Kornis Farkasnak. Gyulafehérvár 1589. május 5. MOL 1870 fasc. 2. t. 11. fol. 3–4.

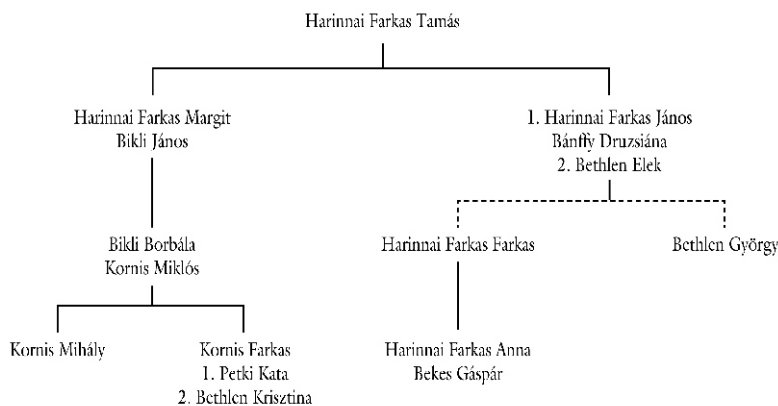
⁸³ *Lázár Miklós*: Erdély főispánjai. Bp. 1889. 132.

⁸⁴ *W. Kovács András – Valentiny Antal*: A Wass család cegei levéltára. (Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.) Kolozsvár 2006. 49–52.

⁸⁵ Kornis György padovai számolója apjának: „Az Vas György uram fia jól vagyon, de nem hiszem hogy sokáig állhassa ide ki az lakást. Ha csak annyi költséget ad s küld neki az mennit rendelt

A Kornisok az Erdélyiek révén a Gerendi családdal is kapcsolatba kerültek, elsősorban Gerendi Jánossal, ám ez az összeköttetés nem politikai vagy anyagi téren, hanem a két fél szellemi és ideológiai fejlődésében hozta meg gyümölcsét, mint erről még a későbbiekben majd szó lesz. Rajtuk kívül Korniskörbe végül még egy értékes rokon érkezett Kendy Sándor személyében. A fenti családfán ugyan nincs feltüntetve, de Erdélyi Sárának volt egy féltestvére: Bánffy Fruzsina, akit 1569-ben Kendy Sándor vett feleségül.⁸⁶ Így került Kendy Sándor sógorságba Kornis Mihállyal. Noha Kendy házassága csak négy-öt évig tartott, a jó kapcsolat — elsősorban Kendy és Kornis Farkas között — Kendy élete végéig kitartott.

Kornis Mihály után testvére, Farkas házasságát vizsgálva, először apja házasságáig és rokoni köréig kell visszanyúlni. Mint említettük, apja Bikli János és Harinnai Farkas Margit leányát vette feleségül. Édesanyjának volt egy nála jóval fiatalabb féltestvére, Harinnai Farkas János. Ez a fiú a Bánffy családból nősült, de nagyon fiatalon, nem sokkal kisleánya születése után meghalt. Özvegye, Bánffy Druzsiana a gyászév letelte után bűni Bethlen Elekhez ment férjhez, magával vitte Farkas nevű kisleányát, aki együtt nőtt fel az anyja újabb házasságából született Bethlen gyerekekkel.⁸⁷ A népes családból számunkra most csak a két féltestvér, Harinnai Farkas Farkas és Bethlen György érdekes – miként erről az alábbi családfa tájékoztat:

A Kornis-Harinnai-Bethlen rokonság
(Csak a kapcsolat szempontjából fontos családtagok vannak feltüntetve)

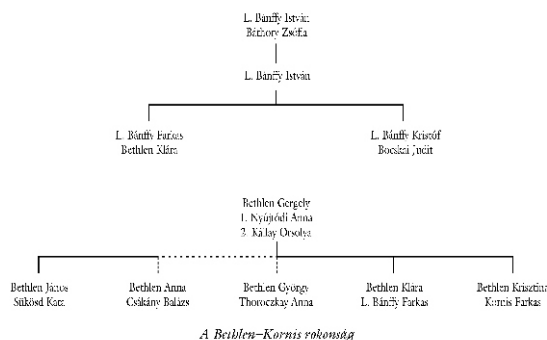
és ha csak két vagy három esztendeig tartja csak ide, ez lesz haszna belőle, hogy Páduát és Velen-cét, Bécset látta.” *Vass Miklós*: Kornis György külföldi tanulása. *Keresztény Magvető* 47. (1912) 224–225.

⁸⁶ Erdélyi Sára édesanyja, Bojnicsics Horváth Katalin Erdélyi Lénárt előtt losonczyi Bánffy Mihály felesége volt, ebből a házasságból született Fruzsina. Esküvői meghívójuk: *Politika és házasság* i. m. 66–68.

⁸⁷ E családi kapcsolatok egy birtokügyi iratból bonthatóak ki: MOL F 5, Cista diversorum comitatum 1. cs. Fasc. 6. Nr 24.

Harinnai Farkas Farkas pályájából csak néhány mozzanat ismert: előbb ítélőszéki ülnök, majd az 1560-as évek végétől fejedelmi tanácsos volt. Bethlen György ugyanakkor 1559-ben lett Izabella, majd János Zsigmond tanácsosa. 1562-ben féltestvérével együtt csatlakozott Balassa (Balassi) Menyhárt mozgalomához, ám utána rendületlenül János Zsigmond pártján állt, és tanácsosként vett részt a közügyek intézésében. Vonzáskörükbe unokatestvérüknek, Bikli Borbálának a gyermekei is bekerültek, és a két tanácsúr feltehetően komoly szerepet játszott abban, hogy 1567 után annyira megszorodott a Kornis fivéreknek juttatott birtokadományok száma. Kornis Farkasra nagy hatást gyakorolt Bethlen György személyisége, családszervező és a birtokokat védelmező tevékenysége, szemléletéből és módszereiből sok elem később Kornis Farkasnál is felfedezhető. Sőt Kornis második házasságát is Bethlen Györgynek köszönhetjük.⁸⁸

A fejedelmi tanácsúr féltestvérével együtt számos elárvult rokonának volt a gyámja. Közéjük tartozott György unokatestvérének, az 1567-ben elhunyt, szintén tanácsosi rangig jutó Bethlen Gergelynek két legkisebb lánya, Klára és Krisztina. Klára losonczy Bánffy Farkas, Krisztina pedig Kornis Farkas felesége lett.⁸⁹ Bánffy Farkas a *magnificus*ok közé tartozott, már 1566-tól tanácsúrként és Doboka vármegye főispánjaként szerepelt. A főispánságban társa később az az Erdélyi Miklós lett, akiről a Kornis Mihály–Erdélyi Sára-féle házasság kapcsán fent már szó esett. Bánffy azonban még egy tisztsége révén kapcsolódott a Kornisokhoz. Báthory István 1580 júliusában Kornis Farkas mellé az udvarhelyszéki királybíróságba, Kornis ex-sógora, Petki Mihály helyébe tényleges sógorát, Bánffy Farkast nevezte ki, egyúttal neki adva a széki főkapitányságot és Udvarhely vár kapitányi tisztségét is.⁹⁰ Bánffy Farkas további fontos rokonokat, hozott a Kornis családba:

⁸⁸ Bethlen György és Harinnai Farkas Farkas tevékenységére l. *Horn Ildikó*: A hatalom pillérei. Kormányzati formák és a politikai elit változásai Báthory István korában. Habilitációs disszertáció. Bp. 2008. 55–64. Levelezésük: KmOL Keresdi Bethlen család levéltára II. Családtagok iratai Fasc. 12.

⁸⁹ Bánffy Farkas és Bethlen Klára esküvőjének időpontja ismert: 1568. január 11-én Keresden tartották. Politika és házasság i. m. 56–57.

⁹⁰ Bánffy 1583-ban rövid ideig Csík-Gyergyó-Kászon-szék királybírájaként is működött, de aztán már csak tanácsosi és dobokai főispáni címe ismert. *Lázár M.*: Erdély főispánjai i. m. 134. Petki

Mint látjuk, Bánffy Farkas apai nagyanyja (Zsófia) a Báthory családból származott. Emellett sógorságban állt a Bocskaiakkal is, sógornőjének nővére, Bocskai Erzsébet ugyanis Báthory Kristóf felesége volt. Bánffy Farkasnak az egyik, ezen a családfán nem szereplő másodfokú unokatestvére, a szintén magas méltóságokat betöltő Bánffy György anyai ágon (Báthory István és Kristóf unokaöccseként) még egy szállal erősítette a Bánffy–Báthory rokonságot. Talán ennek a rokoni körnek is köszönhető, hogy Báthory István 1571-ben az addig nem sokat mutató Kornis Farkast nevezte ki az egyik udvarhelyszéki királybírónak.

Visszatérve Kornis Farkas második feleségének, Bethlen Krisztinának a családfájára, Csákány Balázst kell még megemlítenünk, aki szintén sógorságba került Kornis Farkassal. Csákány Kolozs vármegyében és Udvarhelyszéken birtokolt, emellett mint neves jogtudós prókátorságból élt. Legismertebb ügyében, a Telegdiek egymásközti perében Telegdi Mihály ügyvédjeként szerepelt.⁹¹ Bár rokonságba került a Kornisokkal, ez a széken belüli szövetségrendszer alakulásában nem mutatkozott meg. A periratokban — amelyek általában jól tükrözik a széken belüli viszonyrendszereket — a Kornisok és a Csákányok ilyen jellegű kapcsolatáról nem maradt fenn adat. A Csákány család, nevezetesen Csákány György, 1575-ben a széken belül az előkelő negyedik helyet foglalta el, tehát nagyjából a Petkiekkel volt azonos szinten a birtokok számát és a fizetett adót tekintve. A Csákányok Keresztúrszék urainak számítottak, annak a Keresztúr fiúszéknek, amelyet a kortársak időnként külön kezeltek Udvarhelyszéktől,⁹² valószínűsíthetjük tehát, hogy ez is oka lehetett a két család közötti távolságtartásnak. Semmi jele nem látszik ugyanis annak, hogy a széken belül bármilyen kérdésben együttműködtek volna, ám annak sem, hogy ellenségeskedtek volna egymással.

A század végén a Csákány család birtokonfliktusba keveredett a fiatfalvi Gerébekkel, és pereskedésük hosszú évekig elhúzódott. Érdekes adalék, hogy a perekben a férfiak nem vettek tevékenyen részt, csupán a feleségek. Leginkább az energikus Bethlen Anna asszony, idősebb Csákány Balázs felesége, aki az erőszakoskodó Geréb Andrással is felvette a küzdelmet.⁹³ Talán a határozott feleségnek volt része abban, hogy Csákány Balázs nem a Kornis klánhoz csatlakozott, hanem egyfajta széken belüli függetlenséget kialakítva a Bethlen-érdekkörhöz próbált igazodni. Mivel Csákány Balázs 1575-ben Bekes Gáspár mellé állt, a család birtokainak egy részét és tekintélyét is elvesztette. Miután pedig a Gerébek elleni küzdelemben is alulmaradtak, a többszörösen vesztes Csákányok kiköltöztek a székből, és Marosszéken igyekeztek visszaállítani korábbi pozícióikat – nem túl sikeresen.⁹⁴

Mihályt Báthory a Kornisok szempontjából továbbra is hasznos és fontos pozícióba, a marosszéki királybíróvá helyezte át. SZOKL IV. 74.

⁹¹ 1569. január 30-án tartotta esküvőjét Bethlen Gergely leányával keresztúrfalvi udvarházában. Politika és házasság i. m. 59–60.

⁹² A fiúszék kérdésköréhez újabban l. *Oborni Teréz*: Néhány megjegyzés a székely széki önkormányzat történetéhez. Miklósvárszék 1624. évi privilégiuma. In: *Studia Professoris – Professor Studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza 60. születésnapjára*. Bp. 2005. 261–274.

⁹³ KmOL Protokollumok II/1. D. 1586/7.

⁹⁴ *Balogh J.*: Székely nemesség i. m. 152.

A „Kornis-birodalom” széken belüli, második köre

A Kornisok által létrehozott kapcsolati hálónak vagy klientúra-rendszernek volt egy második köre. Ennek tagjai nem családi kötelékkel kapcsolódtak a Kornisokhoz, hanem a tisztségeik révén. A Kornisok — miként említettük — vezető tisztségeket töltöttek be a székekben, Miklós főkapitányként, fia (Farkas) és unokája (Ferenc) elsősorban királybíróként, ám Farkas az 1590-es években főkapitányként is a vezetője volt a széki székelységnek. Ilyen minőségükben építették ki helyettesi klientúrájukat, akik jelentősen hozzájárultak széken belüli hatalmuk és befolyásuk megerősítéséhez.

A források tanúsága szerint már ennek a második körnek a kialakítását is Kornis Miklós kezdte meg, hiszen már 1538-ban tudunk olyan perről, amelyben Miklós a szentdemeteri Nyújtódi Gergely ügyében a Nyújtódiak javára döntött.⁹⁵ Ezt megelőzően, már 1532-ből ismerünk egy esetet, amikor egy szentpáli Kornis — akit egy oklevél Zsigmondnak nevez — Nyújtódi Gergely mellett bíráskodott egy perben.⁹⁶ A Kornis és Nyújtódi családok kapcsolata tehát minden bizonnyal már a 16. század harmincas éveiben megalapozódott, ám valós kapcsolattá a perek szerint csak a hetvenes–nyolcvanas években, tehát Kornis Farkas királybíróvá válásakor vált. A Nyújtódiakat a harmincas és hetvenes évek között is a szék primori családjai között tartották számon,⁹⁷ sőt nekik juttatott birtokadományokról is tudunk.⁹⁸ Nincsen azonban arra vonatkozó ismeretünk, hogy ezekhez az adományokhoz esetleg a Kornisok segítségével, támogatásával jutottak volna hozzá.

Az 1566. évi hadjáratban résztvevő udvarhelyszéki főemberek között szentdemeteri Nyújtódi György, Gergely fiának neve szerepelt.⁹⁹ János Zsigmond 1567-ben elkezdett adományozásai során Nyújtódi György a Cseb nevű településen kapott 15 telkes jobbágyot.¹⁰⁰ 1570-ben Kornis Mihály és Nyújtódi György együttműködéséről tudunk.¹⁰¹ Ezt az együttes cselekvést birtokaik közelsége is indokolta, a Nyújtódiak birtokai, Szentdemeter és Cseb vagy Csöb ugyanis közel feküdtek Bordos és Rava településekhez, ahol többek között Kornis Mihály birtokai voltak. Sokatmondó, hogy a 16. század folyamán a Kornisok egyáltalán nem tettek kísérletet arra, hogy jobbágyokat vagy telkeket szerezzenek a Nyújtódiak e két falujában, sőt a közös földeket sem háborgatták, noha ezt elhelyezkedésük indokolta volna.

Az 1576-ban készült, ötvennégy éves adó fizetését felmérő lajstrom szerint a Nyújtódiak a két faluban található birtokaik után összesen hat forintot fizettek, amivel a széken belül a 18. helyen voltak.¹⁰² Még ugyanebből az esztendőből ismerünk egy adománylevelet, amelyben Nyújtódi György Szentdemeteren

⁹⁵ 1538. március 14. SZOKL II. 41.

⁹⁶ SZOKL III. 247.

⁹⁷ Balogh J.: Székely nemesség i. m. 39.; SZOKL II. 11., 72.

⁹⁸ SZOKL IV. 47.

⁹⁹ SZOKL II. 194.

¹⁰⁰ Uo. 243.

¹⁰¹ Uo. 301.

¹⁰² SZOKL IV. 37–39.

nyolc jobbágytelket kapott Báthory Istvántól.¹⁰³ Az adomány indoka a Bekes Gáspár elleni hadakozásban tanúsított hűség volt. Mivel pedig tudjuk, hogy a Kornisok székely részről milyen fontos szerepet játszottak Kerelőszentpál idején, feltehetjük, hogy ebben az ügyben is együtt léptek fel, és talán Kornis Mihálynak is része volt az adományok kieszközlésében. A kilencvenes években a Nyújtódi család aktivitása a széken belül szinte állandó volt. A család másik tagja, a közeli Keresztúrfalván birtokot szerzett Demeter lett Kornis Farkas alkirálybírója és ezáltal döntéseinek végrehajtója is.

Nyújtódi Demeteren kívül egyszer Nyújtódi György is betöltötte az egyik alkirálybírói tisztelet Kornis Farkas mellett.¹⁰⁴ A perek szövege alapján úgy tűnik, hogy Nyújtódi György túl tekintélyes volt az apróbb és erőszakot igénylő ügyekhez, azokat Demeter végezte, így például a „dúlásokat”, a székely vicekirálybírók kedvelt regulázási eljárását is.

A vicekirálybírók névsorából 1593-tól eltűnt a Nyújtódi család, ami talán egy birtokügyben kialakult nézeteltérésből származott. A Nyújtódi család ugyanis nem csupán Cseb, Szentdemeter és Keresztúrfalva irányában kezdett terjeszkedni, hanem Sákodot vagy Magyarzsákodot is kiszemelte magának. Minden bizonnyal nem véletlen az, hogy 1603 áprilisában éppen a Kornisok által nem támogatott Giorgio Basta kormányzó adta ki azt a rendeletet, hogy a sákodiak fizessenek 150 forint kárpótlást Nyújtódi Györgynek azért, mert lerombolták Szentdemeteren lévő udvarházát.¹⁰⁵

Egy 1590-ben lejegyzett perirat szerint Kornis Farkas hozzá feltétlenül hű embereket választott helyetteseinek. Legtöbbször klientúrája tagjait alkalmazta alkirálybíróként, de időnként olyan nevek is szerepelnek a vicekirálybírók között, mint Karácsonyfalvi György Deáké, aki ugyan nem tartozott a források alapján feltárható klientúrába, ám Homoródkarácsonyfalván lakott, amely a Kornis-birtokok központi területéhez tartozott.¹⁰⁶

A vicekirálybírók közül a Kornisokhoz, pontosabban Kornis Farkashoz mindvégig hűséges maradt egy Füléről származó lófő, a már említett Fosztó Imre. A Fosztó család Bardócz széken rendelkezett birtokokkal, Bibarczfalván és Fülén. Bardócz fiúszék falvaira az volt a jellemző, hogy még a 16. század második felében is jelentős számú lófő maradt a birtokokban, azaz erős volt a székely szabadságot megőrizni kívánók tábora. Az ősi primori családnak számító Vargyasi Dánielek, akiknek Vargyason kívül a fiúszékben még Székelyszáldoboson, Fülén, Bardócon, Olaszteleken és Magyarhermányban voltak jobbágyságok és birtokaik, továbbá Székelyderzszen, valamint Székelydobón szereztek további adományokat, nem jeleskedtek ebben az időszakban az erőszakos hatalomnövelés különböző módozataiban. Így gyakorlatilag Kornis Farkas Fosztó Imrén keresztül is befolyással rendelkezett Udvarhelyszéknek ebben a csücskében. Ráadásul Fosztó, aki a 17. század elejére nemességet is szerzett,¹⁰⁷ lelkes *homo novus*ként a klientúra széken belüli legaktívabb tagjának bizonyult.

¹⁰³ SZOKL III. 46.

¹⁰⁴ KmOL Protokollumok.

¹⁰⁵ SZOKL III. 161.

¹⁰⁶ KmOL Protokollumok F. II/2. 1590/11.

¹⁰⁷ 1618-ban egy perben már nemesnek nevezték.

A 16. század utolsó évtizedében Kornis Farkas alkirálybírói közül az egyiknek a személye gyakran változott; a Nyújtódiakat felváltotta süköi Kovács Mihály,¹⁰⁸ majd karácsonyfalvi György Deák,¹⁰⁹ 1593-tól pedig egyre gyakrabban Hoggyai György töltötte be a tisztséget,¹¹⁰ ám mellettük Fosztó Imre végig megtudta őrizni a helyét.¹¹¹ A tisztségviselőként nagyon aktív Fosztó mindazonáltal nem volt tehetséges karrierépítő, az 1614. évi lustra adatai szerint ugyanis nem sikerült több birtokot szereznie a 16. század végi állapothoz képest.¹¹² Ugyanezt láthatjuk egy másik alkirálybíró, Hoggyai György esetében, akinek neve a 17. század elején teljesen eltűnt, a Basta által készített összeírásban Hoggya nemeseként még összeírták, ám 1614-ben már nem szerepelt, valószínűleg utód nélkül halt meg.¹¹³

Kornis Farkas mint királybíró befolyással bírt a szék két katonai tisztségviselőjére is, sőt úgy tűnik, hogy ők az alkirálybírókat gyakran elkísérték különböző megbízatásaikra. Ezek a tisztviselők sem változtak, és főképpen Farkas idejében tűnt fel nevük gyakran a periratokban. Egyikük Bögözi András, másikuk pedig Tiboldi György volt. A miklósfalvi Bögözi család — a Nyújtódiakhoz hasonló — régi primori család volt. Bögözi András apja, János, 1566-ban Kornis Mihállyal és Farkassal együtt vett részt János Zsigmond harcában.¹¹⁴ Az 1576. évi adóösszeírásban a székely nemesek között a 22. helyen volt, a Dánielek és a Nyújtódiak mellett Miklósfalván és Recsenyédén voltak birtokai. A Basta-féle összeírásban viszont — uraihoz hasonlóan — ő sem szerepelt. Annál többször fordult elő a neve a periratokban. A 16. század végéig leginkább Kornis Farkas embereként, később felperesként vagy alperesként. A hatalmaskodást nagyon tehetségesen művelte, 1614-re ugyanis 14 helységben szerzett jobbágyokat, szám szerint 44-et, amivel a széken belüli rangsorban a 7. helyre ugrott. Nála kevésbé tehetséges karrierépítő volt Tiboldi György, aki bár szerepelt az 1576. évi adólajstromban, mindössze a tizedét fizette a Bögöziek adójának Farkaslakán fekvő birtokáról. A szerény kezdetekhez képest Tiboldi 1614-re mintegy megtízszerezte birtokait és jobbágyságát, és kiterjesztette befolyását az Ilke–Szentkirály–Tibód/Tibold településekre. Ezzel a jobbágytartók középmezőnyébe került, de lófő maradt, az egyik leggazdagabb a lófők között.

A Kornisok tudatos birtoképítési stratégiája összességében azt eredményezte, hogy a család birtokai Udvarhelyszék nagy részét lefedték, és ha ehhez hozzászámítjuk a klientúra-rendszer tagjainak a birtokait is, akkor majdnem a szék egészére kiterjedt a hatalmuk (l. a mellékelt két térképet). A kimaradt terület Keresztúrszéknek az a része, amelynek uralma fölött a 16. század második felében a Csákány és a Geréb család osztozott. A meg nem szerzett falvak fele (közel 20 település), a fiatfalvi Gerébek érdekszférájába tartozott. Közülük

¹⁰⁸ KmOL Protokollumok F. II/2. 1593/27.

¹⁰⁹ Uo. 1590/11.

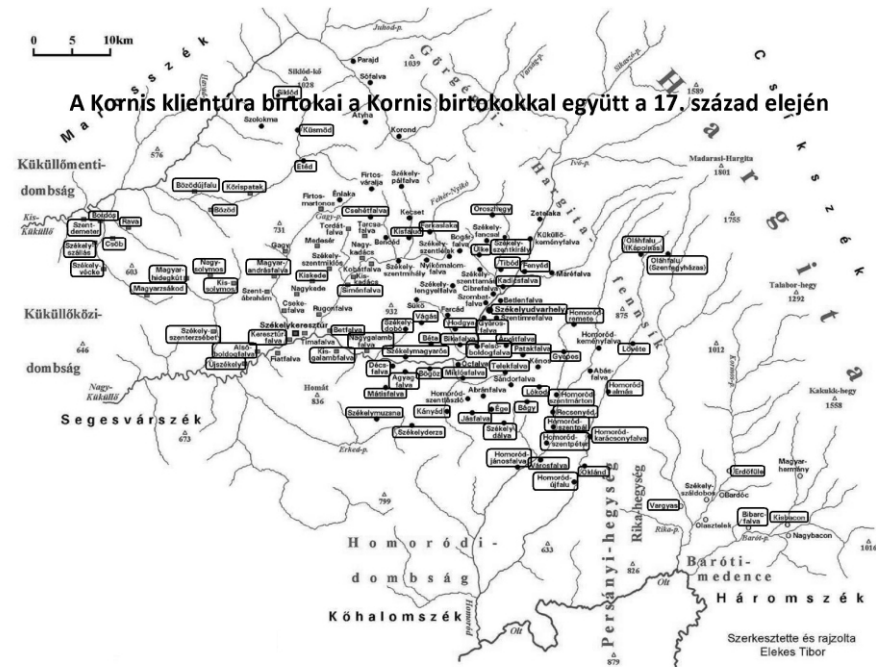
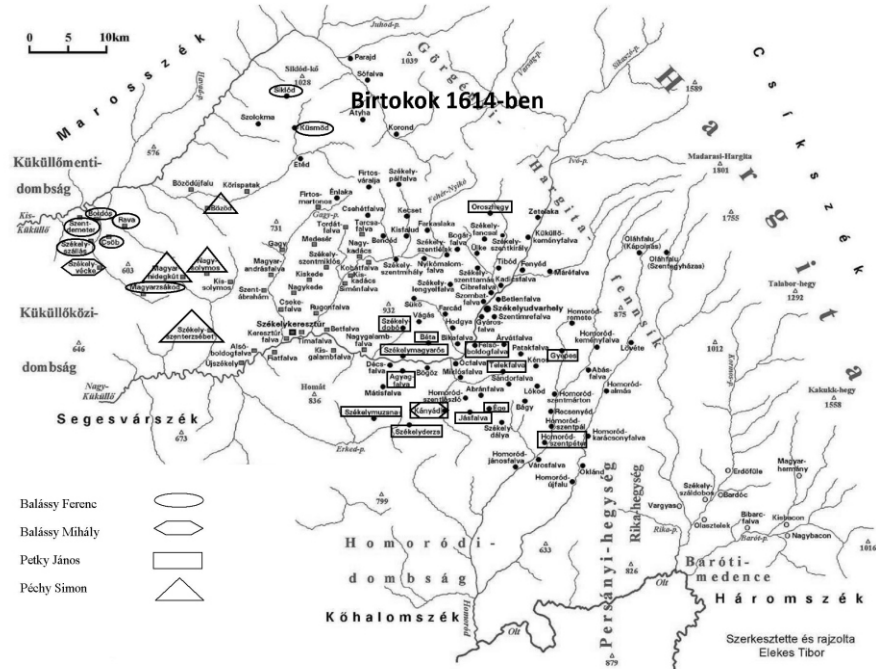
¹¹⁰ Uo. 1593/287.

¹¹¹ 1590-ben két alkalommal járt el Fosztó Imre valamely társával Kornis Farkas képeben különböző ügyekben, 1592-től 1598-ig pedig mint az egyik vicekirálybíró szerepel.

¹¹² KmOL Székely Láda, 56. sz. VIII. 1.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ SZOKL II. 195.

a 17. század első évtizedeiben aktív Geréb András, a fejedelmi testőrség parancsnoka volt az, aki jelentősen megnövelte birtokait. Kedvelt eszköze neki is az erőszakos foglalás volt, valamint katonai pozíciójának arra való felhasználása, hogy hatalmát mások fölé kiterjeszthesse. A forrásokból úgy tűnik, hogy Geréb András nem kívánt csatlakozni a Kornisokhoz, így az általa uralt területek kimaradtak a „Kornis-birodalom”-ból. A Kornis-klán viszont ebbe nem nyugodott bele, amit jól mutatnak a 17. század elejétől a Geréb ellen Kornis Ferenc és Péchi Simon által indított perek.¹¹⁵ Geréb András ellenállását mégsem sikerült megtörni, csak halála után, magszakadtával kapta meg javadalmait jelentős részét ifjabb Székely Mózes.¹¹⁶

A szék többi településében, ahol sem a Kornisok, sem a Gerébek nem szereztek birtokrészeket, még komoly erőfeszítéseket tett a lófő-társadalom, hogy megőrizze a korábbi struktúrát, és feltékenyen őrizte a már régóta nagyon is relatív vagyoni egyenlőséget,¹¹⁷ azaz próbálta megakadályozni azt, hogy valaki az átlagnál nagyobb birtokhoz, vagyonhoz jusson, és ezzel esetleg megszerezhesse a falu közös földjeit. Ez a próbálkozás a nehezen megközelíthető falvak esetében természetesen eredményesebb volt, az ilyen településeket ugyanis nehezebb volt betagozni valamely birtokkomplexumba.

Kornis Farkas politikai és szellemi köre

Kornis Farkas rokoni körének, növekvő birtokainak és nem utolsósorban saját tehetségének köszönhetően szép karriert futott be. Tisztségeit tekintve mindezt elérte, amit egy székely politikus elérhet: 1571-től haláláig megszakítás nélkül viselte Udvarhelyszék királybírói tisztségét, ehhez társult a kilencvenes években a szék főkapitányi címe, és az 1595. évi havasalföldi hadjáratban közel 16000 katonának parancsolt. Három évtizeden keresztül őrizte székelyföldi vezető pozícióit, de nemcsak ezzel múlta felül helyi birtokostársait, hanem azzal is, hogy velük ellentétben ő az országos politikai életben is tartósan jelen tudott lenni.¹¹⁸

¹¹⁵ KmOL Protokollum III/2. 1617/79. 1617-ben Kornis Ferenc egyik homoródszentpáli jobbágya révén hívta perbe Geréb András egy fiatalfalvi szolgáját, ami jól mutatja, hogy Kornis a befolyása alatt állókat igyekezett mozgósítani Geréb terjeszkedése ellen. Hasonló per 1613-ból: 1613/16, 1613/46. Péchy Simonnak is volt ilyen pere 1615-ben (1615/219).

¹¹⁶ *Jakab Elek – Szádeczky-Kardoss Lajos*: Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig. Bp. 1901. 341.; SZOKL. IV. 234.

¹¹⁷ Az az erőteljes differenciálódás, amely Udvarhelyszék esetében látható, illetve a nemesi társadalom gyors kialakulása, az egész Székelyföldet tekintve a 16–17. század fordulóján még egyedülállónak tekinthető. Jól mutatja ezt az, hogy 1614-ben a székely nemesek által birtokolt jobbágyok száma Udvarhelyszéken kiugróan magas volt. A Kornis Ferenc által egyedül Udvarhelyszéken birtokolt 252 jobbágyhoz képest Háromszék leggazdagabb primorjának, Basa Péternek csak 132 jobbágya volt, a marosszéki „listavezető” Dersi Jánosnak pedig csak 76. Még náluk is kevesebb jobbágyot birtokolt a csíki Lázár István, aki mindössze 54 jobbágyával volt a szék vezető jobbágytartója (*Balogh J.* Székely nemesség i. m. 152–186.). Egyedülállónak tekinthető tehát még a 17. század elején is a székelyföldi viszonyokat vizsgálva a Kornisok által folytatott birtok- és hatalomépítés. Feltehetjük, nem véletlen, hogy néhány család a 17. század folyamán olyan erősnek találta a Kornis-klán nyomását, hogy inkább kiköltözött a székről, hiszen például Marosszéken több esélyt látott saját hatalma kiépítésére. Ilyen volt például az említett Csákány, valamint a Nyújtódi család egy-egy ága is. Uo. 159–160.

¹¹⁸ Jellemző, hogy míg Kornis Farkas 1571-től haláláig, 1600-ig megszakítás nélkül töltötte be udvarhelyszéki királybírói tisztségét, a királybíróság másik felét senki nem tudta tartósan megszerez-

A Kornis fivérek rokoni körüknek köszönhetően 1571 után sajátos helyzetbe kerültek: egyformán szoros szálak kapcsolták őket Bekes Gáspárhoz, aki Harinnai Farkas Farkas veje volt, és Báthory Istvánhoz, akihez a Bánffy-sógorságon keresztül vezetett az út. A Kornisok Báthory hűségén maradván, a fejedelem oldalán küzdöttek a kerelőszentpáli csatában, és ennek köszönhetően az 1575 utáni időszak nyertesei lettek. Rokonságuk másik része — például Csákány Balázs és Bogáthy Gáspár — viszont Bekes híveként az életükkel vagy karrierjükkel és birtokaikkal fizettek a téves döntésért.

Kornis Farkas emelkedő presztízsét az udvari események ceremonális rendjében elfoglalt helye is jól mutatja. Amikor Báthory Istvánt lengyel királlyá választották, az előzetes uralkodói esküt 1576 februárjában, a medgyesi országgyűlésen tette le a lengyel követek és harminc erdélyi főúr előtt. Ebben a szűk elitbe csak öt székelyföldi politikus fért be: a két Kornis fivér és rokonaik, Lázár András és István, valamint Petki Mihály.¹¹⁹ Közülük Kornis Farkas és Lázár András Lengyelországba, a koronázásra is elkísérhette az uralkodót.¹²⁰ Báthory Kristóf temetésén pedig szintén ők ketten jutottak fontos szerephez: tíz másik előkelőséggel, köztük Ghiczy Jánossal és Bocskai Istvánnal a koporsó után haladva, ők vitték az elhunyt vajda hatalmi jelvényeit.¹²¹

Kornis tisztségénél fogva állandó résztvevője volt az erdélyi országgyűléseknek. Az országgyűlési vitákról, a tárgyalások menetéről kevés forrás maradt, így nehéz Kornis szerepét megítélni. Tekintélyét bizonyítja azonban, hogy 1584 tavaszán, amikor a rendek megelégtették a kiskorú Báthory Zsigmond helyett kormányzó hármastanács határozatlanságát, korrupszióját és a végtelenül lassú ügymenetet, a három nemzet egy-egy képviselőjéből álló követséget menesztettek Krakkóba Báthory Istvánhoz, és ebben a székelységet Kornis Farkas képviselte.¹²² A követség a hármastanács helyébe egyetlen kormányzó kinevezését kérte, és törekvéseik végül sikerrel jártak, május elején Ghiczy János vette át a fejedelemség irányítását.

Kornis Farkasnak a triumvirek lemondatásában játszott szerepe hosszútávon nem rontotta meg velük való viszonyát. Sőt az 1580–1590-es évek fordulóján a még két élő taggal, Kendy Sándorral és Kovacsóczy Farkassal szoros politikai együttműködést alakított ki: az erdélyi diplomáciában, illetve a fejedelmi udvar összetételében és életében egyre erőteljesebben mutatkozó katolikus befolyást próbálták ellensúlyozni. Ez idő tájt a fejedelmi diplomáciában az itáliai kapcsolatok kerültek előtérbe. Sikerült rendezni a jezsuiták 1588. évi kiűzése miatt megromlott viszonyt a pápával, megélénkült a kapcsolat Firenzével, és Báthory Zsigmondnak a Medici herceg egyik rokonával kötendő házasságáról is

ni; Kornisnak hivatali ideje alatt öt társa volt. Ha a Székelyföld egészét nézzük, akkor is csak egyedül Lázár András tudta tartani vele a lépést. Lázár viszont vagyonát tekintve nem kelhetett versenyre Kornissal. Ő presztízsét nagyrészt annak köszönhette, hogy jelenleg még nem világos módon rokoni összeköttetésben állt a Báthory famíliával.

¹¹⁹ *Szádeczky Lajos*: Báthory István lengyel királlyá választása. 1574–1576. Bp. 1887. 386.

¹²⁰ *Bethlen Farkas*: Erdély története. III. Jegyz. Kruppa Tamás. Bp.–Kolozsvár 2004. 110.

¹²¹ Báthory István király levélváltása az erdélyi kormányval (1581–1585). Szerk. Veress Endre. (Monumenta Hungariae Historica I. Diplomataria XLII.) Bp. 1948. 275.

¹²² *Bethlen F.*: Erdély története i. m. III. 141.; Báthory István király levélváltása i. m. 161.

tárgyaltak. Ezek a kapcsolatok az erdélyi katolicizmus újjáéledését ígérték, és egy olyan szövetségrendszer felé terelték a fejedelmet, amely a törökellenes háborút tűzte ki a zászlajára. Kovacsóczy kancellár köre viszont szerette volna kiegyensúlyozottabbá tenni az erdélyi diplomáciát, több utat és lehetőséget akart nyitni, ezért az Angliával és Pfalzcal való kapcsolatfelvételt szorgalmazta. Pfalzban János Kázmér, majd IV. Frigyes uralkodása alatt ismét megerősödött a kálvinizmus, mindketten Habsburg-ellenes politikát folytattak, és céljuk a német protestánsok szövetségbe tömörítése volt. Erdély és Pfalz között megtörtént a kapcsolatfelvétel, mint ahogy hamarosan Erzsébet királynővel is. Az angol diplomáciának rendkívül nagy tekintélye volt a török Portán, ezért Kovacsóczyék azt remélték, hogy Anglia segíthet abban, hogy Erdély, amíg ez szükséges, semleges maradjon egy törökök elleni háború esetén.¹²³

Az erdélyi protestáns politikusok szemében a másik fenyegető problémát az udvar összetételének változása jelentette. Már az Erdélyről 1584-ben részletes elemzést készítő Antonio Possevino jezsuita atya Báthory Zsigmond környezetének drasztikus átalakítását javasolta Báthory Istvánnak. Tervezete szerint Zsigmond környezetéből a szélsőséges eretnek tanok követőit haladéktalanul el kell távolítani. A fejedelem mellett állandó jelleggel jól képzett katolikus, lehetőleg jezsuita nevelőnek kell tartózkodnia. Possevino ellenséget látott az ifjú fejedelmet körülvevő protestáns tanácsurakban is, ezért azt javasolta, hogy Zsigmond uralkodásának későbbi szakaszában a tanács egy részét katolikus politikusok alkossák. Addig azonban, amíg felnő az új, immár katolikus politikuskárda, a tanácsurak közül azokat kell megnyerni, akik Báthory István rokonai, vagy megbízhatóbb emberei, és nem viselkednek ellenségesen a katolikus egyházzal. Possevino a magas színvonalon oktató és ezért az erdélyi eliten belül kezdetben népszerű jezsuita kollégium diákjaiból kívánta kinevelni a leendő fejedelem új bázisát. Szerinte a katolikus hitre áttérő ifjú nemesek számára olyan vonzó pályaképet kell festeni, amely a hivatali rangok és az anyagi javak gyors és könnyű elérését ígéri, és amely karriert egyébként az illetőnek — amennyiben nem tér át katolikus hitre — esélye sem lenne befutni.¹²⁴ Possevinónak a fiatalok megnyerésére összpontosító elméletét pár évvel később egy másik jezsuita, a fejedelem gyóntatójaként nagy befolyással bíró Alfonso Carillo valósította meg a gyakorlatban.

Kovacsóczy és köre tehát a Possevino által felvázolt törekvésekkel próbált szembeszállni. Jogos kérdés lehet, vajon miben tudott az erdélyi kancellárnak segíteni a Homoródszentpálon élő Kornis Farkas. Az 1580–1590-es években Kornis már nemcsak a Székelyföld legmeghatározóbb figurája, hanem egy szellemileg és emberileg rendkívül nyitott, igazi szabadgondolkodó mecénás és politikus volt. Tanulmányairól semmilyen adattal nem rendelkezünk, de legidősebb fiával, Györggyel váltott latin, illetve görög nyelvű levelei magas szintű iskoláztatást feltételeznek. Mint rokonainak túlnyomó többsége, ő is az antitri-

¹²³ Várkonyi Gábor: Kolozsvár–Isztambul–London, 1594. In: Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről. Szerk. Frank Tibor. Bp. 2004. 73–88.

¹²⁴ Antonio Possevino: Transilvania (1584). Kiad. Veress Endre. (Fontes Rerum Transylvanicarum 3.) Bp. 1913. 255–256.

nitárus felekezethez tartozott, a vallásfilozófiai kérdések érdekelték, és minden Erdélyben élő, illetve ott megforduló, radikális nézeteket valló teológus, filozófus vagy gondolkodó kapcsolatba hozható személyével. Laza rokoni és szoros baráti kapocs fűzte Gerendi Jánoshoz, a korabeli Erdély egyik jelentős vallásújítójához.¹²⁵ Kornis mellől indult a korai szombatosság képviselője, Balássy Ferenc, aki egyik unokahúgát, Mikó Annát vette feleségül.

Kornis rendszeres kapcsolatban állt a Péchi Simont örökbefogadó és a szombatosság megalapítójának tartott Eőssy Andrással is, akivel szomszédos birtokai és közös hivatali ügyei egyaránt összekötötték.¹²⁶ Eőssy mostohafia, Péchi Simon pedig már fiatalkorától kezdve tagja volt Kornis szellemi körének. Később, Kornis Juditot nőül véve, a családba is beházasodott. Kornis Farkas összeköttetésben állt még a kolozsvári radikális szász értelmiség legizgalmasabb figuráival, Dávid Ferenc vejével, Trauzner Lukáccsal és Jacobinus Bernáttal is. Utóbbi humanista műveltségű tudós és orvos volt, aki Trauznerrel és Bogáti Fazakas Miklóssal részt vett Dávid Ferenc védelmében, és egy időben mint Gerendi János orvosa is tevékenykedett.¹²⁷ Bogáti Fazakas Miklós szintén szorosan kötődött Kornishoz: udvari papjaként és gyermekeinek tanítójaként 1585 és 1591 között Homoródszentpálon élt és alkotott.¹²⁸ Ezzel a háttérrel Kornis Farkas és köre természetes szövetségese lehetett Kovácsóczynak a katolikus befolyás elleni harcban.

A neves kancellár számára Kornis másik vonzerejét a körülötte nevelkedő ifjak jelentették, akik nemcsak rokonai, hanem gyámfiak is voltak, így neveletésükről és házasságukról is Kornis döntött. Saját fiai mellett — koruk miatt ekkor még csak Kornis György és Miklós jöhetett szóba — unokaöccsei, nevezetesen Petki János és Ferenc, Bánffy István és Mihály, valamint bűni Bethlen Farkas taníttatásáról kellett gondoskodnia. Ez a fiatal társaság természetesen Kornis más unokaöccseit és rokonait is idevonzotta, így például a Bogáthy fiúk, Miklós és Menyhért egy ideig szintén nála nevelkedtek.¹²⁹ Az 1590-es években újabb tagokkal bővült a kör: a vargyasi Dániel fiúkkal, valamint iktári Bethlen Gáborral és Istvánnal. Utóbbiaknak 1596-ig Lázár Andrással együtt Kornis volt a gyámja, majd Lázár halála után 1600-ig, Bethlen Gábor nagykorúsításáig egyedül irányította sorsukat.¹³⁰

¹²⁵ Gerendi szellemi fejlődéséről és a gerendistákról *Pirnát Antal*: Arisztotelianusok és antitrinitáriusok, Gerendi János és a kolozsvári iskola. *Helikon* (1971) 363–392.; *Uő*: Gerendi János és Eőssi András. *Irodalomtörténeti Közlemények* (1970) 680–684.

¹²⁶ *Dán Róbert*: Eőssi András és az erdélyi szombatosság genezise. *Irodalomtörténeti Közlemények* (1975) 572–577.

¹²⁷ *Bónis György – Valentiny Antal*: Jacobinus János erdélyi kancellár formuláskönyve (1602). Kolozsvár 1947. 3–11.

¹²⁸ Előtte rövid ideig Gerendi János, majd Balássy Ferenc udvarában élt. Homoródszentpálon, Kornis udvarában írta több művét, mint például a főművének tartott *Apocalypsisnek magyarázatja* című alkotását. *Jakab Elek*: Bogáthy Fazakas Miklós, XVI. századi magyar teológus és költő. *Keresztény Magvető* 15. (1975) 1–14., 159–186.

¹²⁹ A Petki fivérek apja, Petki Mihály 1582-ben, Bethlen Gergely 1567-ben halt meg, a Bánffy fiúk 1591-ben, a Bogáthyak 1596-ban lettek árvák.

¹³⁰ Lázár és Kornis Bethlen Gábor és István feletti gyámságáról, majd Kornis gyámi elszámolásáról: MOL 1870. fasc. 1. t. 4. fol. 2.

Az ifjakat a homoródszentpáli udvarból Kornis különböző szellemi központokba küldte szét: a kolozsmonostori jezsuita iskolában vagy a kolozsvári unitárius, esetleg a sárospataki református kollégiumban folytathatták tanulmányaikat. Kovacsóczy kancellár a saját, jóval szűkebb rokoni köre mellett ebből a társaságból szeretett volna Báthory Zsigmond köré egy humanista műveltséggel és katonai érdemekkel felvértezett fiatal nemesi társaságot szervezni, azt a jövőendő politikusgenerációt, amelynek tagjai elfogadják és továbbviszik a Kovacsóczy-féle politikai és szellemi eredményeket. Kovacsóczy és Kornis ösztönzésére, az ő anyagi támogatásukkal 1587 és 1594 között egy sor fiatal protestáns nemes tanult külföldi egyetemeken, főként Heidebelbergben és Padovában. Érdemes átfutni a névsort: Sombory Sándor, kíséretében Szamosközy Istvánnal, Bánffy Ferenc Baranyai Decsi Jánossal, Kornis György, Bogáthy Miklós, cegei Wass Ferenc és Buday Márton.¹³¹ Utóbbi Kovacsóczy unokaöccse, a többiek anyai ágon egymás első vagy másodfokú unokatestvérei: Kornis György és Bánffy Ferenc édesanyja, Bethlen Krisztina és Bethlen Klára testvérek, Sombory nagynyja szintén Bethlen-lány, Bogáthy Miklós édesanyja Kornis Farkas húga, Wass Ferenc pedig — mint láthattuk — Kornis Mihály révén kapcsolódott a családhoz. A fiúk első csoportja, Bánffy Ferenc, Kornis György és Buday Márton 1587-ben együtt indult a heidelbergi egyetemre. Jó nagy kerülőt tettek, ugyanis a lengyel királyválasztó országgyűlésre igyekvő erdélyi követséghez csatlakozva — amelyet Kovacsóczy Farkas vezetett — először Varsóba mentek, onnan folytatták azután útjukat Heidelbergbe, Jacobinus Bernát kíséretében. Jacobinust Kornis Farkas kérte fel, hogy viselje gondját fiának és unokaöccseinek az úton.¹³² Az eredeti elképzelés szerint az ifjaknak a heidelbergi évek után Angliában, esetleg Franciaországban kellett volna befejezni a tanulmányaikat.

Ugyanez az átgondolt szervezettség látszik a katonai pályára szánt fiatalok kiválasztásában és „menedzselésében” is. Kornis Farkas másik fia, Miklós, bátyját követve Heidelbergbe ment, és János Kázmér, majd IV. Frigyes udvarában apródként töltött mintegy négy évet. A két Kornis fiú — leveleik tanúsága szerint — közeli kapcsolatban álltak Henrik Beellel, a választófejedelem titkárával és azzal a Peter Stuys-szal, aki korábban az Erdélybe küldött pfalzi követiséget vezette. Kornis Farkas szintén több levelet váltott Stuys-szal és János Kázmérral.¹³³ Kornis unokaöccsei közül bűni Bethlen Farkas Kovacsóczy barátja, Forgách Simon mellett tanulta a katonai mesterséget a Magyar Királyságban, Bogáthy Menyhért pedig a fejedelem udvari lovasságának lett tagja. Egy másik unokaöccsét és későbbi vejét, Petki Jánost előbb Báthory Boldizsár, majd Zsigmond udvarába ajánlották be, míg öccse, Petki Ferenc Báthory András warmiai udvarában nevelkedett. Mindez rengeteg pénzt emésztett fel, de Kovacsóczy e téren is Kornis Farkas kezére játszott: kancellári tiszte és befolyása révén sok kisebb-nagyobb birtokadományhoz juttatta szövetségeseit.¹³⁴

¹³¹ Szabó Miklós – Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700. (Fontes Rerum Scholasticarum IV.) Szeged 1992. Nr 33., 522., 530., 680., 1658., 2111.

¹³² Vass M.: Kornis György külföldi tanulása i. m. 211–212.

¹³³ Kornis Farkas levelezése fiaival, a pfalzi választóval és Peter Stuys tanácsossal: KmOL Oklevelek törzsgyűjteménye Nr 139., 149., 155–168., 172., 177., 179.

¹³⁴ Kovacsóczy Farkas Kornis Farkasnak, 1589. május 5. MOL P 1870 2. cs. 11. t.

Kovacsóczy és Kornis próbálkozása végül mégsem járt eredménnyel. A tehetséges és képzett fiúkra Carillo atya is felfigyelt, és ambícióikat kihasználva 1592–1593-ra többük, például Kornis György, Bogáthy Miklós és cegei Wass Ferenc felett sikerült átvennie az irányítást. Először a Heidelbergben a fejedelem követeként járó és egyébként katolikus Csáky Gergely figyelmeztette őket, hogy a Báthory Zsigmond udvarában az olaszul tudó, Itáliában tanuló emberek komoly előnyökre számíthatnak. Majd amikor többen is úgy döntöttek, hogy Padovában folytatják tanulmányaikat, de nem volt pénzük a váltásra, a fejedelemtől kaptak jelentős összegű gyorssegélyt. Ezek után nem meglepő, hogy Bogáthy Miklós és Wass Ferenc peregrinációjuk utolsó állomására, Rómába már katolikusként, a fejedelem ösztöndíjával érkeztek.¹³⁵ Valószínűleg Kornis György is ezt az utat járta volna be, de 1594 tavaszán, nem sokkal azután, hogy apjától engedélyt kapott római tanulmányaira, Padovában váratlanul meghalt. Kornis Farkast ezzel sokkal súlyosabb tragédia érte, mint fia esetleges vallásváltoztatása.

Fia halála után Kornis némileg eltávolodott Kovacsóczytól, amiben az is közrejátszott, hogy eltérően ítélték meg az időközben kirobbanó törökellenes háború lehetőségeit. Míg a Kovacsóczy-kör az ország semlegességét javasolta, és továbbra is a lengyel királyi trón megszerzésében bízott, Kornis a háború hívei közé tartozott. Kiváló kapcsolatban állt a katonapárttal, különösen vezetőjükkel, Bocskai Istvánnal. Unokaöccse, Petki Ferenc az ő engedélyével már 1594 februárjában a Magyar Királyságba ment, hogy részt vegyen a törökök elleni harcokban. Először Melith Pál szatmári magyar lovasság kapitánya, majd Balassi Ferenc oldalán harcolt, és 1594 májusában Esztergom ostrománál esett el.¹³⁶ Kornis nézeteiről még inkább árulkodik, hogy a család addigi stratégiájától eltérve, legidősebb leányát, Kornis Annát másodjára egy katonaemberhez, Székely Mózeshez adta feleségül (l. a mellékelt családfát). Anna első — vargasi Dániel Péterrel kötött — rövidre szabott házassága még a Kornisoktól megszokott képlet szerint kötöttetett: a már meglévő rokoni szálak erősítésére és egy másik székben való terjeszkedésre szolgált. Ugyanúgy, mint a másik két Kornis lány esküvője: Katalint — mint korábban említettük — Petki János vette el, míg Borbála Zalasdi Miklós neje lett. Az utóbbi frigy a korábbi Bogáthy és Barcsay rokoni összeköttetéseket vonta még szorosabbra.¹³⁷

Székely Mózes nemcsak alacsonyabb származásával és kisebb vagyonával, hanem iskolázatlanságával is kilógott a családba beházasodó férfiak közül. A Padovában tanuló Kornis Györgynek Janus Pannonius és Kovacsóczy Farkas volt a példaképe, míg leendő sógora még egy egyszerű latin mondatot sem tudott helyesen megalkotni.¹³⁸ Székely ugyanakkor zseniális katona volt, a jövő

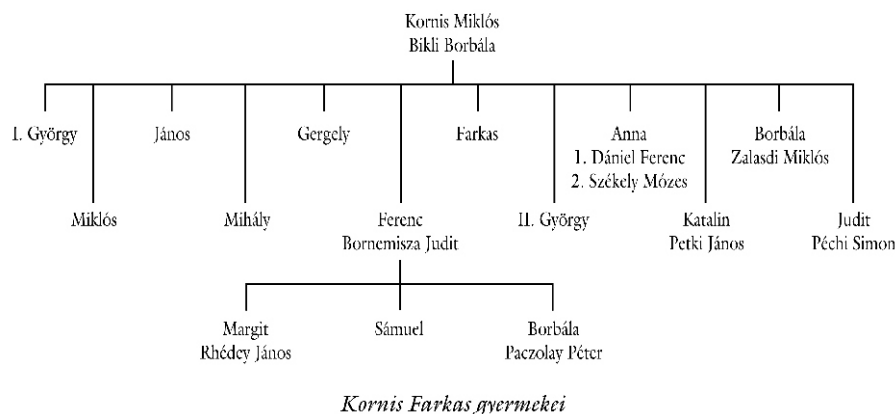
¹³⁵ Vass M.: Bogáthy Miklós külföldi tanulása i. m. 321–327; *Uő*: Kornis György külföldi tanulása i. m. 219–223.

¹³⁶ Petki Ferenc levélváltása bátyjával: KmOL Oklevelek törzsgyűjteménye Nr 154., 174. Balassi Ferenc tudósítása Petki Ferenc haláláról: Uo. Nr 188, 190, 191.

¹³⁷ Zalasdi Miklós testvére, Zalasdi Bora Barcsay István felesége volt. Barcsay András, István megözvegyült apja, újraházasodva Kornis Farkas unokahúgát, Bogáthy Druzsínát vette feleségül. *Kis Bálint*: Erdély régi családai. Turul 11 (1893) 23.

¹³⁸ Szamosközy részletes jellemzést adott Székelyről: *Szamosközy István*: Erdély története. (Válogatás) Szerk. Sinkovics István. Bp. 1981. 412–415. A róla készült életrajzok közül haszonnal

embere, akit bőven kitüntetett a fejedelmi kegy. Kornis Farkas igen jól ismerhette vejének mind jó, mind rossz tulajdonságait, mert már a kerelőszentpáli csatában együtt harcoltak, majd együtt kísérték Báthory Istvánt Lengyelországba, és Székely hazatérte után még szorosabb lett kapcsolatuk. A művelt sógor, Kornis György is szívesen fogadta a családban: „tisztelessége és becsülete nagyon emberségéért és virtusáért, nem nemzetéért, familiájáért. [...] Jobb szégyenből lött jámbort magához kapcsolni, hogysem mint régi nemzetség heában való fiát.”¹³⁹ Kornis Farkas pedig meglátta a Székely Mózesben rejlő lehetőségeket, melyeket sikerült is kibontakoztatni, nem utolsósorban éppen ennek a házasságnak köszönhetően.

Mivel Kornis Farkas távolmaradt a Báthory család belső konfliktusaitól és az erdélyi eliten belül kialakuló pártharcoktól, 1594 után is meg tudta őrizni a pozícióit. Az 1571–1575 közötti időszakhoz hasonlóan, mind a két félhez szoros szálakkal kötődött, és ezúttal sem kötelezte el magát olyan mértékben, hogy kényszerhelyzetbe kerüljön a kialakuló konfliktusban. Ismét szabadon dönthetett arról, kinek az oldalára áll, és ez alkalommal is a regnáló fejedelem, ezúttal Báthory Zsigmond mellett tette le a voksát, akinek hűségén — a fejedelem többszöri lemondása ellenére — a végsőkéig kitartott. Fiaival, vejeivel és unokaöccseivel együtt végigharcolták a tizenöt éves háború csatáit, és jelentős része volt Báthory Zsigmond 1598. évi visszatérésének előkészítésében.¹⁴⁰

Pozícióikat Báthory András rövid fejedelemsége alatt is meg tudták őrizni. Mihály vajda támadásakor kitartottak mellette, a sellenberki csatában (1599.

forogathatóak: *Várfalvi Nagy János*: Székely Mózes. Századok 3. (1869) ???, és *Vass Miklós*: Székely Mózes erdélyi fejedelem életrajza. Bp. 1897.

¹³⁹ Kornis György 1593 július 25-én, Padovában kelt levelét idézi: *Vass M.* Kornis György külföldi tanulása i. m. 228.

¹⁴⁰ *Bethlen F.*: Erdély története i. m. IV. 137.; Szamosközy István történeti maradványai 1566–1603. II. Szerk. Szilágyi Sándor. (Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores XXVIII.) Bp. 1876. 151.

okt. 28.) Székely Mózes és Kornis Farkas a derékhadat vezette. A csatavesztés után több főúrral együtt Görgénybe menekültek, és ezzel kezdetét vette a Kornis család kálváriája. Mihály vajdát 1599. október végén a fegyverek árnyékában megtartott gyulafehérvári országgyűlés elismerte Erdély kormányzójának. A nemesség nagy része, köztük a Kornisok, Csáky István, Barcsay András és Székely Mózes, Mihály pártjára állt. A vajda igyekezett Kornis Farkast és különösen vejét, Székely Mózest magához kötni, akit birtokadományok mellett tanácsossá, fővezérré és Udvarhelyszék kapitányává tette. Próbálkozása mégsem járt sikerrel, Székely Mózes a vajda ellenzékének egyik vezére lett. Sógorával, Petki Jánossal és néhány hű emberével Lengyelországba menekült, és ott Báthory Zsigmond újabb visszatérésén munkálkodott. Mihály vajda válaszul fogásba vetette Kornis Farkast, majd a vesztes miriszlói csata (1600. szept. 18.) után 1600 szeptemberében meg is ölette.¹⁴¹

Kornis Farkas politikai körének vezetése ezután teljesen Székely Mózes kezébe került, köré csoportosultak sógorai, Petki János, Zalasdi Miklós és Kornis fiai, Miklós, Mihály, Gergely és János, valamint a rokonság számos további tagja, mint például a Bogáthy fivérek, a Balássyak és iktári Bethlen Gábor is. Kezdetben Báthory Zsigmond mögött sorakoztak fel, de amikor a fejedelem 1602-ben újabb lemondásával végleg elvesztette hitelét, híveinek maradéka Székely Mózes pártjára állt, aki török segítséggel a fejedelmi címet is megszerezte. Uralmát azonban nem tudta megszilárdítani, és néhány hónapos fejedelemsége a brassói csatamezőn, 1603 júliusában ért véget. A rosszul megválasztott taktika miatt ő és serege nagy része is elpusztult. A Kornisok és rokonságuk szintén súlyos veszteségeket szenvedtek: Farkas fiai közül Miklós, Gergely és Mihály maradt holtan a csatatéren! Elesett Bogáthy Miklós is, sőt rajta kívül még három Lázár fiú vesztette életét. A túlélők pedig oszmán területre futottak, és Temesváron találkoztak a már korábban idemenekült Kornis Farkas özvegyével és leányaival. A megpróbáltatásoknak azonban még nem volt vége. Az 1603. évi nagy pestis elragadta Kornis Jánost, valamint Kornis Borbálát és férjét, Zalasdi Miklóst. Szintén a járvány áldozata lett a szüléstől legyengült Kornis Anna, aki egy hónappal férje, Székely Mózes halála után, egy egészséges kisfiúnak adott életet.¹⁴²

A Kornis-kör átmentése

A századforduló politikai harcai és a nagy pestisjárvány miatt 1603 végére a Kornis család a kihalás szélére sodródott. Kornis Farkas tucatnyi gyermeke közül 1602–1603-ban nyolcan haltak meg; így végül mindössze két lány és

¹⁴¹ Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda. 1595–1601. Oklevéltárral. Temesvár 1893. 179., 190., 568.

¹⁴² Göncruszkai Kornis Gáspár fia, Kornis Zsigmond 1607 körül összeállította azoknak a már meghalt nemeseknek a listáját, akiket személyesen ismert. Két kategóriát állított fel: a természetes és az erőszakos halállal elhunytakét, ez utóbbiban külön jelezte a brassói csata áldozatait. Gr. Illésházy István nádor feljegyzései 1592–1603. és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1595–1613. Bíró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Pest 1863. (Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores VII.). 258–271.

egyetlen fiú maradt életben. Ráadásul a fiú, Kornis Ferenc még kiskorú volt, így a család jövője mellett a jelene is igencsak bizonytalannak tűnt. Megvolt ugyanis a reális veszélye annak, hogy a férjét, felnőtt fiait elvesztő, kisgyermekével és pár hónapos unokáival magára maradó özvegyet kiforgatják a vagyonból. Ezt vetítették elő a névrokon göncruszkai Kornis Boldizsárnak a homoródszentpáli birtok megszerzésére irányuló meg-megújuló törekvései is.¹⁴³

Bethlen Krisztina elsősorban vejei és unokaöccsei segítségével számíthatott volna, de a Kornis Farkas által erőteljesen összefogott és átgondolt elképzelések szerint irányított rokon kör szintén belerokkant a tragikus esztendő következményeibe. A megmaradt rokonok politikai és földrajzi értelemben egyaránt szétszóródtak. Bogáthy Menyhért, aki a gyors uralkodóváltozások alatt a mindenkori fejedelem politikájához próbált igazodni, végül Giorgio Basta fogásába került, és önmaga kiváltása után csak második feleségének, losonczy Bánffy Margitnak a vagyona mentette meg a teljes anyagi ellehetetlenüléstől.¹⁴⁴ A brassói csatavesztést követően Mikó Ferenc, Bethlen Gábor, valamint az idősebb Balássy Ferenc és fiai kimenekültek az országból; Temesvárról, majd Belgrádból figyelték az erdélyi eseményeket. Petki János viszont megerősödve került ki a megpróbáltatásokból. Végéig kitartott Báthory Zsigmond mellett, és ő volt a családban az egyetlen, aki nem csatlakozott sógora, Székely Mózes pártjához, hanem Rudolf császár és király uralmát támogatta. Ennek köszönhetően 1601-től két évig kincstartóként működött, és Báthory Zsigmond Udvarhelyszék királybírójává, majd Giorgio Basta a szék kapitányává nevezte ki.¹⁴⁵ Annak ellenére, hogy 1602–1603-ban bécsi és prágai követi megbízatásai miatt hosszú hónapokat töltött Erdélytől távol, mégis Petki János lett a Kornisok megmentője, és a következő évtizedben a családi politika irányítója. Visszaszerelte a jogtalanul eladományozott vagy erőszakkal elfoglalt Kornis birtokokat, erélyes fellépése, tekintélye és kapcsolatrendszere gátat szabott minden további, a Kornis-örökség megszerzésére irányuló próbálkozásnak.¹⁴⁶

Petki fontos szerepet játszott a család politikai presztízsének és Udvarhelyszéken belüli hegemoniájának megőrzésében is. Legsikeresebb döntésének Bocskai István fellépésére való gyors reagálása bizonyult. Noha a császári-királyi biztosok Erdélyében is megtalálta a helyét, felismerve az új lehetőséget, az

¹⁴³ Kornis Ferenc születési dátuma nem ismert, de sógora, Petki János még mint gyermeket említette 1603-ban, egyik Sennyey Pongráchoz intézett levelében: „egy szegény árva atyámfia, Kornis Farkas fia, Ferenc maradt itt meg annyi zűrzavarban is, minthogy Kornis János (kinek Basta uram Nagyságod által gratiat, és jószágát rész szerint megadta volt) meghala. Abban az jószágban úgy mint haeres szállott vala az gyermek. Most Kornis Boldizsár uram elfoglalta újólag minden jószágát. Nagyságos tekintse Istent, és miben módja és igazsága vagyon, Nagyságod ne hagyja megfogyatkozni.” Székely főtisztek i. m. fol. 82.

¹⁴⁴ Bogáthy végrendeletében is kitért erre: „Mivel hogy mikor én az én szerelmes atyámfiát elvettem, nekem Isten látja, semmi pénzem nem volt. Az nagy költségnek meg kellett lenni. Németektől való féltében sok szolgát kellett tartanom, az én szerelmes atyámfiának pedig költsége szépen volt, úgy annyira, hogy többet költöttem el húszezer forintjánál.” Bogáthy Menyhért testamentuma. Radnót, 1606. március 29. Kiadása: *Petrichevich Horváth Emil*: Régi magyar végrendeletek. Magyar Családtörténeti Szemle 10. (1944) 95–96.

¹⁴⁵ *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata 1540–1690. (A MOL kiadványai III. Hatóság- és hivaltörténet 6.) Bp. 1980. 32–33.

¹⁴⁶ *Vass M.*: A Homoródszentpáli Kornis-család i. m. 26.; Székely főtisztek i. m. fol. 22–29.

elsők között csatlakozott Bocskai mozgalmához, és elévülhetetlen érdemeket szerzett a székelység megnyerésében, Bocskai erdélyi pártjának megszervezésében. Tevékenysége a bővebben értett család egészére pozitív hatást gyakorolt: egyrészt a széthullott közösség ismét egy táborba tömörült, másrészt nemcsak régebbi politikai súlyukat nyerték vissza, hanem a megszerzett új pozícióknak köszönhetően az országos politikában is ismét meghatározó szerephez jutottak. Bocskai Petki Jánost fejedelmi tanácsossá és a székelyek főkapitányává nevezte ki, sőt rövid ideig rábízta az országos főkapitányi tiszteletet is. Petki feleségének unokatestvére, Bogáthy Menyhért ugyancsak tanácsos, Petki után országos főkapitány és Küküllő vármegye főispánja lett. Bethlen Gábor, aki fontos láncszemnek bizonyult a Bocskai és Petki közötti kapcsolatfelvételben, Hunyad vármegye főispánját nyerte el. Idősebb Balássy Ferenc — Bocskai portai diplomáciájának egyik pillére — Udvarhelyszék királybírája és a radnóti vár prefektusa, Mihály nevű fia pedig Marosszék királybírája lett.¹⁴⁷

Ugyancsak döntő lépésnek bizonyult a rokoni kör kiszélesítése: az özvegy Bethlen Krisztina Péchi Simonhoz adta férjhez legkisebb leányát, az akkor tizenöt éves Kornis Juditot. Péchi ifjúkora óta szorosan kötődött a Kornisokhoz, ezen belül Petki Jánoshoz és Balássyhoz mély barátság fűzte. Ígéretesen felfutó karrierje szintén mellette szólt; Báthory Zsigmond, majd Bocskai István fejedelmi titkáráként dolgozott, de befolyása messze túlnőtt tisztségén. A pár évvel később tanácsosi rangra emelkedő Kamuthy Balázs például Péchi Simon udvari manővereire támaszkodva remélte, hogy megkapja Szamosújvárat és a hozzá tartozó falvakat.¹⁴⁸ Péchi — az őt örökbefogadó Eőssy Andrásnak köszönhetően — számottevő székelyföldi birtokokkal rendelkezett, amelyeket saját érdemeiért elnyert fejedelmi adományokkal továbbgyarapított.¹⁴⁹ Birtokainak jó része a Kornis–Petki birtokok közé ékelődött, így az eszmei és baráti szálak mellett gazdasági érdekek is indokolták a Péchi–Kornis házasságot.

Bocskai rövid uralkodása alatt Péchi és Petki között magától értetődő természetességgel alakult ki munkamegosztás: Péchi képviselte Petki érdekeit az udvarban, míg Petki kezelte Péchi jószágait.¹⁵⁰ A Kornis család — amelybe beházasodtak — sokat profitált a két úr okos politizálásából, bár védelmüket és támogatásukat nem egyformán terjesztették ki a família minden tagjára. Petki János, aki nem rokonszenvezett sógorával, Székely Mózessel, vagy legalábbis annak 1602–1603-ban folytatott politikájával, kíméletlenül elfoglalta Mózes árvájának jószágát és elvitette javait. 1605 és 1608 között ezen felül is számos panasz érkezett a fejedelmi udvarba Petki hatalmaskodásairól, de míg sógorait, Péchit és Kornis Ferencet Petki jogsértéseinek a haszonélvezői, unokaöccsét, ifjabb Székely Mózest mindig kárvallottjai között találjuk. Petki mohósága átmenetileg megrontotta anyósával való harmonikus kapcsolatát is, mert Bethlen

¹⁴⁷ Horn I.: Tündérország útvesztői i. m. 137–140.; a Balássyakra: Székely főtisztek i. m. fol. 39., 123–126., 197.

¹⁴⁸ Szamosközy István történetíró kézirata. (Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából). Szerk. E. Abaffy Erzsébet – Kozocsa Sándor. Bp. 1991. 179–180., 271.

¹⁴⁹ Dán R.: Az erdélyi szombatosok i. m. 129.; Eőssy András végrendeletének megerősítése: MOL F 1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, Libri Regii (a továbbiakban: LR) V. fol. 1–3.

¹⁵⁰ Dán R.: Az erdélyi szombatosok i. m. 128–129.

Krisztina bármennyire örült fia és lányai gyarapodásának, azt nem tűrte, hogy unokáját sorozatos jogtalanságok sújtsák, és éppen a család egyik tagja miatt. A konfliktus végül odáig fajult, hogy az özvegyasszony Bocskai Istvánhoz fordult védelemért, aki — mint Péchi tudósította Petkit — „kedveskedik is neki eggyel és mással, más az, hogy az urának régi tökéletes barátsága nagy tekintetben legyen ő felségénél.”¹⁵¹

Bocskai 1606. decemberi halála után ismét szétesett az uralma alatt politikailag egyszínűvé váló Kornis-féle rokoni kör. Péchi Simon Homonnai Drugeth Bálintot, Bethlen Gábor Báthory Gábort, míg Petki János és a Balássyak Rákóczi Zsigmondot látták volna szívesebben a fejedelmi székekben.¹⁵² Végül egy időre az utóbbiak várakozásai teljesültek: Rákóczi fejedelem Petkit kancellári tiszttel, *magnificusi* ranggal, valamint Küküllővár és Nagysajó adományozásával jutalmazta, idősebb Balássy Ferenc pedig bekerült a fejedelmi tanácsba.¹⁵³ A fejedelmi kegyet azonban a rokonságra is igyekeztek kiterjeszteni: közbenjárásukra Rákóczi Zsigmond szabadon bocsátotta Bethlen Gábort, akit Báthory Gábor melletti korteskedése miatt vetett tömlöcbe. Bethlen ezután elhagyta a fejedelemséget, és Ecseden Báthory szolgálatába állt.¹⁵⁴ A Bethlennél politikailag jóval flexibilisebb Péchi Simon esetében Petkiék még jobb eredményt értek el: bár Rákóczi uralkodása alatt Péchi a politikai közélet második vonalánál előrébb nem jutott, némileg kárpótolták viszont a sógora által neki kijárt jószágok.¹⁵⁵

Petki János másik sógorát, az ifjú Kornis Ferencet is elindította a politikai pályán. Kornis 1608 előtti éveiről, azaz gyermekkoráról szinte semmit sem tudunk, de az tény, hogy apja és bátyjai erőszakos halála miatt, az 1603 után kialakult körülmények között neveltetése hányattatott volt, azaz nem részesülhetett olyan magas szintű képzésben, mint György vagy Miklós bátyja. Rövid időre még fogságba is esett: 1605 júliusában a szászokat vezető Rácz György katonái hurcolták el Erdőszentgyörgyről, amikor feldúlták Petki és Kornis birtokait.¹⁵⁶ Első tisztségét 1608-ban nyerte el, amikor a családi hagyományoknak és Petki Jánosnak köszönhetően Udvarhelyszék főemberei közé választották.¹⁵⁷ Ekkor legfeljebb 18–20 éves lehetett, ám fiatal kora ellenére vagyoni háttere és rokoni összeköttetései révén joggal reménykedhetett további pozíciók megszerzésében és gyors karrierben.

Ha Péchi Simon, Bethlen Gábor és Mikó Ferenc személyében voltak is vesztesei Rákóczi Zsigmond 1607. eleji uralomra jutásának, a hajdani Korniskör összességében mégis képes volt megőrizni hatalmát és befolyását. Sokkal nehezebbnek bizonyult és jóval nagyobb áldozatot követelt viszont az újabb ha-

¹⁵¹ EOE V. 396–397.

¹⁵² A kérdéskörre további irodalommal l. Papp Sándor e számbeli tanulmányát.

¹⁵³ *Kemény József*: *Deductio stemmatographica familiae Petky*. KvEKK ms KJ 256/III. fol. 1–124. és *Lázár Miklós*: *Jegyzetek és adatok a gróf Kemény József Deductio stemmatographica familiae Petky című kézirati művéhez*. Uo. fol. 125–250. és Székely főtisztek i. m. fol. 39.

¹⁵⁴ *Csetri Elek*: *Bethlen Gábor életútja*. Bukarest 1992. 34.

¹⁵⁵ *Dán R.*: *Az erdélyi szombatosok* i. m. 136.: 68. j.

¹⁵⁶ Szamosközy kézírata i. m. 227.

¹⁵⁷ Székely főtisztek fol. 82–84.

talomváltás és Báthory Gábor uralkodásának (1608–1613) átvészélése. Báthory trónra léptével az erdélyi politikai közéletben ugyanis Petki János látványosan háttérbe szorult. Kettőjük viszonya Bocskai halála után romlott meg, amikor Báthory megpróbálta Petkit saját pártjára vonni, de a főúr a mindössze tizenhét éves Báthory-sarj helyett a tapasztalt és erdélyi kormányzóként már bizonyított Rákóczi mellett döntött. Rákóczi lemondása után az első lépést még Petki tette meg: Báthory kolozsvári bevonulásának másnapján, 1608. március végén — betegségére hivatkozva — lemondott kancellárságáról. Az új fejedelem azonban nem érte be ennyivel, április 11-én a székely főkapitányi tisztségről váltotta le Petkit, majd hamarosan elvette udvarhelyszéki főkapitányi rangját is.¹⁵⁸ Mivel azonban nem akarta teljesen elidegeníteni a még mindig igen befolyásos főurat, ezért tanácsosi rangját meghagyta, és nem túl jelentős diplomáciai feladatokkal is ellátta. Többszöri moldvai és portai megbízatásai miatt viszont Petki már nem vehetett részt a tényleges irányító munkában.

Szűk két esztendő alatt tehát Péchi Simon után a Kornis-kör már a második fontos vezető személyiségét veszítette el. Petki visszaszorulása más szempontból is aggasztó volt. Tisztségeit ugyanis azok a katolikus politikusok kapták, akik Bocskai uralkodása alatt kiszorultak Erdélyből, ám halála után magától értetődő természetességgel tértek vissza, nemcsak az országba, hanem hatalmi pozíciókba is, ami első körben a fejedelmi tanácsot érintette. Ez a folyamat már Rákóczi Zsigmond idején megkezdődött, de Báthory Gábor uralkodása elején a Habsburg uralkodótól, II. Mátyástól várt politikai elismerés és támogatás érdekében még erőteljesebb volt a katolikus elit időleges előretörése. Sennyey Pongrác országos főkapitány lett, Petki János kancellári címét Kendy István, székely generálisságát pedig göncruszkai Kornis Boldizsár kapta. Utóbbi Báthory Gábor Háromszék főkapitányának is kinevezte. Megjelenésük már nemcsak a homoródszentpáli Kornis-körnek az uralmi válságok idején kínkeservesen megőrzött politikai pozícióit, hanem székelyföldi befolyását is veszélyeztette. Ekkor mutatkozott meg valójában, milyen súlyos veszteséget jelentett a Kornis-körből induló és a katolikus elit vezéralakjaivá váló Bogáthy fivérek halála.¹⁵⁹ Korábban az ő személyük biztosította a két tábor közötti párbeszédet és az esetleges együttműködést is.

A Kornis-kör Báthory Gábor fellépésével mégsem szorult perifériára, mert voltak olyan tagjai, akik a formálódó új politikai struktúrában is megtalálták a helyüket. Az öreg Balássy Ferenc, aki mindig is mestere volt a „kétfelé sántikálásnak”,¹⁶⁰ fiaival együtt nemcsak megőrizte, hanem még erősíteni is tudta pozícióit. Bár összességében pozitív szerepet játszott, és segítette rokonait, természetesen maximálisan kihasználta a helyzetet, hogy — időnként akár tágabb

¹⁵⁸ Jakab E. – Szádeczky-Kardoss L.: Udvarhely vármegye története i. m. 320–321.

¹⁵⁹ Bogáthy Miklós 1603 júliusában Székely Mózes oldalán harcolva, a brassói csatában esett el; öccse, Menyhért pedig 1606 tavaszán halt meg.

¹⁶⁰ Ezt unokaöccse, Mikó Ferenc megállapította meg az 1602–1603. évi események kapcsán: Mikó Ferencz históriája i. m. 162. Mikó megjegyzése nem rosszindulatból fakadt, inkább egyszerű ténymegállapításnak tekinthetjük. Mikó és a Balássyak kifejezetten jó kapcsolatban álltak, Mikó volt például ifj. Balássy Ferenc testamentumosa és gyermekeinek egyik gyámja. Balássy Ferenc testamentuma 1633. szeptember 8. s. l. KmOL Lázár család levéltára Fasc. I. Nr 119.

rokonsága rovására is — saját szűk családjának érdekeit érvényesítse. Balássy tanácsosi rangja mellett hosszabb-rövidebb ideig birtokolta Háromszék főkapitányi, Udvarhelyszék királybírói, majd főkapitányi címét is. Kisebbik, Ferenc nevű fia mellette kezdte meg pályáját, mint Udvarhelyszék alkapitánya. A másik fiú, Mihály, szilárdan őrizte marosszéki királybírói székét. Balássy politikai ambíciójánál sokkal nagyobbban bizonyult birtokgyarapító vágya, ennek köszönhetően 1609-ben, azaz csupán egyetlen esztendő alatt családja birtokállománya a korban szokatlan mértékben megnőtt.¹⁶¹ Noha az öreg Balássy jól láthatóan vezető pozíciókra tört, a Kornis-kör megmentőjének végül nem ő, hanem a Báthory-pártisága miatt 1607-ben még félreállított Bethlen Gábor bizonyult.

Bethlen korábbi szolgálataiért 1608 nyarára már visszakapta hunyadi főispánságát, bekerült a fejedelmi tanácsba és udvari főkapitány lett,¹⁶² de még ennél is nagyobb szerepet akart magának. Céljai elérésének egyik fontos feltételként nagy gondot fordított egy olyan biztos bázis kiépítésére, amely első lépésként családi háttérének politikai és anyagi megerősítését jelentette. Ez a törekvés pozitívan érintette a Kornis-kör tagjait. 1609-ben nemcsak a Balássyak, hanem Kornis Ferenc és Péchi Simon is jelentős birtokadományt kapott.¹⁶³ Ugyanebben az évben Kornis Ferenc házasságáról is döntöttek: az ifjú főúr kápolnai Bornemisza Juditot vette feleségül. Bornemisza Boldizsár tanácsúr leánya ekkor már másodszor lépett oltár elé: első férje apja barátja és fegyvertársa, Haller Gábor tanácsúr volt.¹⁶⁴ A Bornemisza–Haller páros még Bocskai felépése idején került szoros politikai szövetségbe a Kornis-kör tagjaival. Mivel Bornemisza 1608 februárjában, Haller pedig ugyanazon év júliusában meghalt, és fiaik az antitrinitarizmust megtagadva már a katolikus vallást követték, a család elvárásai szerint Kornis Ferencnek — a felesége révén tőlük örökölt anyagi javak mellett — a politikai örökségüket is át kellett vennie.

Báthory Gábor fejedelem változékony politizálása és az emiatt kialakult képlékeny belpolitikai helyzet szintén Bethlen Gábor és a Kornis-kör kezére játszott. A katolikus főurak preferálása a fejedelemnek csupán átmenetileg volt érdeke, így viszonyuk már 1609-ben feszültté vált, és 1610 tavaszán — a széki merénylet ürügyén — Báthory a teljes katolikus pártot erőszakkal félreállított.

¹⁶¹ Székely főtisztek i. m. fol. 40. Ifj. Balássy Ferenc.; *Jakab E. – Szádeczky-Kardoss L.*: Udvarhely vármegye története i. m. 325.

¹⁶² Ezekkel a címekkel említi Báthory Gábor 1608. június 22-én, Gyulafehérváron kelt adománylevele. MOL F 1 LR VIII. fol. 41.

¹⁶³ MOL F 1 LR IX. fol. 19–21., 30–31., 65–66., 270–271.

¹⁶⁴ Haller Gábor családi feljegyzései az esküvőről: „1607. 28 novembris. Hoztam meg az másik atyámfiat feleségemet Bornemissza Juditot, Bornemissza Boldizsár uram leányát.” Haller István feljegyzése apja haláláról és utószülött fiáról: „Anno 1608. die 12. mensis julii hala meg az szegény urunk atyánk jó egészséges állapotában és erejében lévén, nagy véletlen látogatá Istén betegséggel házánál Fejéregyházatt, kiben csak nyolcad napig feküvén, Istén ez világból kiszólitá szombat napon, dél után két óra tájban. Az után temetése lőtt Fejéregyházatt Szentegyházban die 20. eiusdem mensis julii. 1608. die 26. mensis novembris. Szegény édes atyámnak holta után születék fiacskája, az második feleségétől, mostohaanyámtól, kit az megholt szerelmes ura nevére kereszteltetvén, másodnap meghala.” Kolozsvári Állami Levéltár, Keresdi Bethlen család levéltára, Vegyes politikai levelek (1590–1896). Fasc. 327. folioszám nincs. A családi naplót közölte *Lukinich Imre*: Erdélyi Múzeum (1903) 533–536. Mivel közlése kisebb tartalmi eltéréseket és nyomdahibából fakadó hibás évszámokat tartalmaz, fontos az eredeti kézirat használata és idézése is.

ta.¹⁶⁵ Az eseményekben főszerepet játszott Bethlen Gábor, aki politikai és anyagi téren az akció legfőbb nyertese lett. Ennek köszönhetően a Kornis-kör helyzete 1610-re ismét stabilizálódott, amelyet az addig háttérbe szoruló Petki János és Péchi Simon újabb megbízatásai is jeleztek. A fejedelem Petkit 1610-ben Doboka vármegye főispánjává nevezte ki, Péchi Simon pedig fontos diplomáciai megbízatásokat teljesített, és a sófalvi sóbányák prefektusaként tevékenykedett.¹⁶⁶

Báthory Gábor további politikája azonban ismét szétrobbantotta a Kornis-kör egységét. A Petki felé gyakorolt gesztus megkésett; a volt kancellár a fejedelem belső ellenzékéhez csatlakozva a Báthoryval szembe forduló Brassó városába menekült. A szebeni országgyűlés ugyan 1612 májusában több társával együtt fej- és jószágvesztésre ítélte, de őt mindez kevésbé érintette, október 23-án ugyanis hosszas betegeskedés után az ostromlott városban meghalt.¹⁶⁷ Ám ekkor már Bethlen Gábor sem állt Báthory mellett; politikai ellentétek kiéleződése miatt Mikó Ferencsel együtt ismét török területre menekült. Kornis Ferenc ugyanakkor birtokain meghúzódva igyekezett átvészelni ezt a nehéz időszakot, míg a Balássy család meghasonlott: a fiúk már 1611-ben elfordultak Báthorytól, és később, amikor már Bethlen is szakított a fejedelem politikai irányvonalával, az ő táborához csatlakoztak. Ezzel szemben apjuk a végsőkig kitartott, még 1613 nyarán is Báthory követeként tárgyalt a Portán. Péchi Simon, bár nem tartozott Báthory lelkes hívei közé, nyíltan nem fordult ellene, sőt — Dán Róbert állítása szerint — a fejedelem parancsára maga is a Portára ment, hogy folytassa Balássy sikertelen tárgyalásait.¹⁶⁸

A Kornis Farkas halála óta eltelt évtizedben a Kornis-kör tagjainak az országos politikában játszott szerepe igencsak változatosan alakult, ezzel szemben Udvarhelyszéken belül — némi átrendeződéssel, személy- és szerepcserékkel — biztosan őrizték hegemoniájukat. Ezt annak köszönhették, hogy törekvéseikben támogatták egymást, és sikerült megóvniuk a még Kornis Farkas által felépített struktúrát. A szék főemberei — Kornis Farkas vejei, Petki János és Péchi Simon, valamint a Farkas egyik unokahúgát feleségül vevő Balássy Ferenc — mindannyian a Kornis-kör oszlopos tagjai voltak. Országos főméltóságokat viseltek, és elég erősnek bizonyultak ahhoz, hogy a hajdani klientúrának újabb és újabb tisztségeket juttassanak. A szék választott főemberei közé természetesen a Kornis-klientúrán kívüliek is fölemelkedhettek, mint például Balancz Ferenc vagy Ugron Pál, de azok, akiket melljük választottak, vagyis Kornis Ferenc, Benedekfi János és Fosztó Imre, mind a klientúra részei voltak. Amikor egy-egy vezető nagyúr hatalma átmenetileg megingott, mint Péchi vagy Petki esetében, tisztségeiket sikeresen mentették át a Kornis-kör más tagjainak, így például a Balássyaknak vagy a szintén rokon Dániel Mihálynak. Csak a legnehezebb időkben, 1611 táján fordult elő átmenetileg, hogy a Kornis-kör

¹⁶⁵ Horn I.: Tündérország útvesztői i. m. 166–187.

¹⁶⁶ Dán R.: Az erdélyi szombatosok i. m. 138–140.

¹⁶⁷ EOE VI. 224.

¹⁶⁸ Borsos Tamás: Vásárhelytől a Fényes Portáig. Emlékiratok, levelek. Szerk. Kocziány László. Bukarest 1972². 65–78. és Dán R.: Az erdélyi szombatosok i. m. 140.

nem tudta hatalma alatt tartani a szék egészét. Ekkor Némethy Gergely lett a főkirálybíró, alkirálybírója pedig a gyorsan emelkedő Ugron Pál. A székülők azonban továbbra is a Kornis Farkas által kiválasztott Bögözi András és Tiboldi György maradtak.

A Kornis-kör újabb fénykora és bukása

Bethlen Gábor 1613. évi fejedelemmé választása ismét elsimította a Kornis-kör megmaradt tagjai közötti ellentéteket: rokonuk táborába állva — a közelemlő eseményeitől függetlenül — mindannyian fontos tisztségeket nyertek el. Péchi Simon Bethlen kancellárja és tanácsosa lett. Idősebb Balássy Ferenc első helyre emelkedett a tanácsúri rangsorban, és udvarhelyszéki főkapitánysága mellett néhány évig a székelyek generálisaként szerepelt, valamint 1616-tól haláláig viselte a tizedfőarendatori tisztséget is. Még közel a nyolcvanhoz is fontos diplomáciai tárgyalásokat vezetett a Portán.¹⁶⁹ Fiai közül Mihály visszakapta marosszéki főkapitányságát, és nagyobb sikerek elérésében csak korai halála akadályozta meg.¹⁷⁰ Ifjabb Balássy Ferencnek viszont fiatalok miatt néhány évet várnia kellett a komolyabb rangokra, ám 1618-ban apja után már ő lett az udvarhelyszéki főkapitány, 1625-ben pedig Bethlen az udvari lovasok alkaptányává és fejedelmi főlovászmesterré nevezte ki.¹⁷¹ Idősebb Ferenc sógora, Mikó György Háromszék főkirálybírája lett. Mindkettőjük unokaöccsét, Mikó Ferencet — aki szinte gyermeksege óta Bethlen szolgálatában állt — Bethlen már három héttel fejedelemmé választása után saját korábbi helyére, Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főkapitánnyá tette meg. Mikó azután 1618-ban aludvarmester lett, 1622-ben bekerült a fejedelmi tanácsba, és idősebb Balássy Ferenc halála után Bethlen diplomáciájának kulcsemberevé lépett elő.¹⁷² Unokatestvérét, Dániel Mihályt, anyai nagybátyjuk, Balássy Ferenc ismertette meg a diplomata életével, majd a másik nagybácsi, Mikó György halála után Bethlen Gábor őt nevezte ki Háromszék főkirálybírájának. Egyúttal a fejedelmi tábla ülnökei között is helyet kapott, és a sófalvi sóbányák prefektusa is ő lett.¹⁷³

¹⁶⁹ Székely főtisztek i. m. fol. 40–41.

¹⁷⁰ Balássy Mihály 1619. augusztus 13-án elkészítette testamentumát, nem sokkal később meghalt, utódja nem maradt. Végrendelete: MOL R 321, 1526 utáni gyűjtemény, Végrendeletek Fasc. 1.

¹⁷¹ Székely főtisztek i. m. fol. 39–42.

¹⁷² Mikó a török emigrációban kiépült kapcsolatait felhasználva számos megbízatást teljesített sikerrel a Portán. 1619-ben sikerült kieszközölnie a szultán engedélyét Bethlen magyarországi hadjáratához. 1621-ben a budai pasánál járt. A Habsburgokkal való tárgyalásokban is szerepet kapott. 1624-ben II. Ferdinánddal tárgyalta Bécsben, és Bethlen számára feleségül kérte Habsburg Cecília Renátát. Ez a házassági terv nem vált valóra, de amikor Bethlen valóban megnősült, Brandenburg Katalint Mikó kísérte fényes külsőségek között Erdélybe. 1626 decemberében, mint a fejedelem teljhatalmú megbízottja, megkötötte a pozsonyi békét, és rávárt az a feladat is, hogy ezt a Portán elfogadtassa. Szolgálatait utóbb I. Rákóczi György fejedelem sem nélkülözhetette. Mikó Ferenc életére elsősorban saját naplója a legfőbb forrás: Mikó Ferencz históriája i. m. 133–304. Életrajzát megírta: *Benkő József*: Hidvégi báró Mikó Ferenc és históriája. Hon és Külföld (1842); ill. *Nagy János*: Hidvégi Mikó Ferenc életrajza. Keresztény Magvető 15. (1875) 1–44. A családra: *Köblös Zoltán*: A hidvégi Mikó család. In: Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum Egyesület félévszázados ünnepére 1859–1909. Szerk. Erdélyi Pál. Kolozsvár 1909–42. 225–243.

¹⁷³ Életrajza: *Dániel Gábor*: A Vargyasi Dániel család eredete és tagjainak rövid életrajza. Bp. 1896. 36–56. Az ő fia volt Dániel János, aki alig 15 évesen elkísérhette a fejedelem unokaöccsét,

Az 1613-ban még mindig csak 22–23 éves Kornis Ferencnek normális körülmények között — ifjabb Balássy Ferenchez hasonlóan — még bizonyítania és várnia kellett volna, hogy magasabb tisztségeket nyerhessen el. Kancellárrá avanzsált sógora, Péchi Simon viszont minden követ megmozgatott, és már 1614 januárjában egy levelében bizalmasan arra kérte az öreg Balássy Ferencet, segítsen Kornist udvarhelyszéki főkirálybírónak megválasztatni. Tervéhez a fejedelem támogatását is megnyerte, aki Kornis mellett írt a székeknek.¹⁷⁴ Maga Péchi is meleg szavakkal ajánlotta sógorát Udvarhelyszék rendjeinek figyelmébe: „Elhittem azt, hogy az én írásom nélkül is kegyelmek az elmúlt időkben vötte jókért az igaz háladatosságnak tisztit szöme előtt viseli, kik között az kegyelmek székeiben, sőt az egész Székelységben az Kornis nemzetségnek böcsületes voltát és állapotját el nem felejtette, kiváltképpen az szegény üdvözült jó emlékezetű Kornis Farkas uramnak mind jó, s mind gonosz szerencsében kegyelmek között sok hasznos szolgálatját és szeretettel való forgolódását el nem felejtheté. [...] Szeretettel kérem kegyelmeket, Kornis Ferenc uram, sógorom az királybíróságra való választásban kegyelmek előtt feledékenységekben ne jusson.”¹⁷⁵ A magas pártfogóknak köszönhetően Kornis Ferenc meg is kapta a tisztséget.

Kornis Ferencnek királybíróként sem sikerült azonban újra olyan koncentrált hatalmat kialakítania, mint amilyennel apja bírt. Bár birtokkomplexuma Udvarhelyszéken belül több mint húsz helységegre terjedt ki,¹⁷⁶ nem tudta visszaállítani az apja által megteremtett széki Kornis-hegemóniát (l. a mellékelt térképet). A gyorsan felemelkedett Balássy család a politikai befolyást és a jobbágyságok számát tekintve is megközelítette,¹⁷⁷ mellettük Geréb András¹⁷⁸ és Ugron Pál¹⁷⁹ is fontos szerephez jutott a szék életében. Pedig működése kezde-

Bethlen Pétert nyugat-európai peregrinációjára, majd református hitre térve a fejedelem kedvelt diplomatája lett.

¹⁷⁴ SZOKL IV. 211–212. és *Jakab E.–Szádeczky-Kardoss L.*: Udvarhely vármegye története i. m. 348.

¹⁷⁵ Péchy Simon három levele. Közli: Vass Miklós. *Történelmi Tár* (1905) 290.

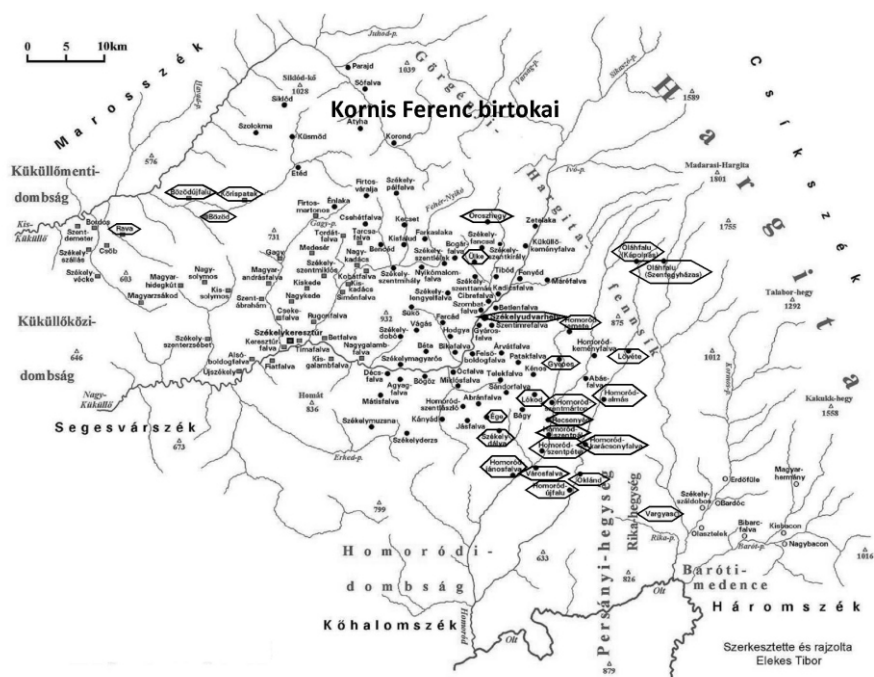
¹⁷⁶ Az 1610–1620-as években Kornis Ferencnek birtokai voltak Almáson, Lövétén, Karácsonfalván, Vargyason, Homoródvárosfalván, Homoródjánosfalván, Homoródszentpálon, Dályán, Bözödújfalun, Bözödön, Homoródszentmártonban, Gyepesen, Remetén, Recsenyében, Oklándon, Homoródujfaluban, Szentpéteren, Lokodon és Musnán, ami az udvarhelyszéki birtokokat illeti. Ezek mellett rendelkezett Marosszéki birtokokkal is, Gegesen, Vadasdon, Sóváradján, Kibében, havadon, Csókfalván, valamint Erdőszentgyörgyön, ahol őt tüntették fel a falu primorjaként is. *Balogh J.*: Székely nemesség i. m. 152–207. A források kiadva: SzOKL.

¹⁷⁷ Balássy Ferencnek és apjának, Mihálynak udvarhelyszéki birtokai tíz helységegre terjedtek ki. Ezek: Kányád, Vécze, Szentdemeter, Bordos, Székelyszállás, Csöb, Zsákod, Rava, Siklód, Küsmöd. Marosszéken a család összesen két helységben szerzett jobbágyságokat és ezzel birtokot is, mégpedig Andrásfalván és Szentannán.

¹⁷⁸ Geréb András, a fejedelmi testőrség parancsnokaként és a székely katonaság szervezőjeként meglehetősen erőszakos tagja volt a székely nemesi társadalomnak. Rövid idő alatt mintegy tizenöt helységben szerzett birtokokat. Ezek: Musna, Mogyorós, Szentábrám, Gagy, Csekefalva, Újszékely, Alsóboldogasszonyfalva, Fiafalva, Keresztúrfalva, Székelykeresztúr városa, Rugonfalva, Bétfalva, Kisgalambfalva, Nagygalambfalva, Siménfalva.

¹⁷⁹ Ugron Pál, noha régi primori családból származott, felemelkedése elsősorban a 17. század elején indult meg, és 1614-ben már tíz helységben szerzett birtokrészeket. 1627-re pedig mintegy 16 helységben voltak érdekeltségei. Ezek: Dálya, Ege, Jásdfalva, Kányád, Telekfalva, Ábránfalva, Székelyudvarhely, Sándorfalva, Árvátfalva, Szentlászló, Bögöz, Szentmihály, Demeterfalva, Szentlélek, Tibold, Oroszhegy.

tén Kornis Ferenc szinte összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben volt apjához képest: ő örökölte a hatalmas Kornis-vagyont, ami az egész Székelyföld aránya-ihoz képest is különlegesen nagy volt. Bethlen 1614. évi lustrája szerint csupán Udvarhelyszéken 252 jobbágya volt.¹⁸⁰ Ez egyedülállóan nagy számot jelentett ekkor a többi székely jobbágytartóhoz viszonyítva, hiszen a háromszéki „lista-vezető”, Basa Tamás például csak 132 jobbággyal rendelkezett. Kornist egyedül a szintén udvarhelyszéki Balássy Ferenc tudta megközelíteni a maga 180 jobbággyával. Ráadásul Kornis Ferenc a még Kornis Mihály által szerzett marosszéki birtokokon további 54 jobbágyot bírt, ezzel Marosszéken az ötödik helyen állt (l. a család marosszéki birtokainak térképét). A két számot összeadva, több mint 300 jobbággyal számolhatunk, de emellett még vármegyei jobbággyai is voltak.

¹⁸⁰ Balogh J.: Székely nemesség i. m. 152–209.

A Kornis Ferenc halála után két évvel készült lustra Udvarhelyszéken már 301 Kornis-jobbágyot regisztrált. A bő egy évtized alatt elért mintegy húsz százalékos növekedés azt mutatja, hogy Ferenc is szorgalmas és kíméletlen jobbágyyszerző volt. Jobbágyainak tanúvallomásai számos erőszakoskodásáról számoltak be.¹⁸¹ Ugyanezt mutatják a vele kapcsolatos periratok, amelyek az 1610-es évektől jelentősen megszáporodtak. 1613-ban egyszerre öt székely pereskedett Kornissal, mindannyian azt követelték, hogy felszabadulhassanak az erőszakkal rájuk kényszerített szolgálat alól.¹⁸² Még ugyanebben az esztendőben Ravafalva próbálta visszaszerezni a Kornis által teljesen elfoglalt közös földjeiknek legalább egy részét.¹⁸³ 1612-ben hasonló okokból Újfalvával került szembe a nagyúr,¹⁸⁴ 1617-ben pedig egy Nagy Miklós nevű szolgájával támadtatta meg ellenlábasának, a hozzá hasonlóan militáns Geréb Andrásnak a jobbágyát, bizonyos Kertész Jánost.¹⁸⁵

Kornis Ferenc birtokszerző tevékenységében, kapcsolatainak kiépítésében nem lehet felfedezni azt a tudatosságot, amely Kornis Farkasra volt jellemző. Sokkal inkább nagybátyjára, Kornis Mihályra ütött. Perei tanúsága szerint királybírói méltóságát elsősorban hatalmaskodásra, földjeinek és jobbágai számának növelésére használta fel. Ebben méltó párja volt mentora, Péchi Simon,

¹⁸¹ KmOL Székely Láda, Fond m. 16. 213–270.

¹⁸² Uo. Protokollumok III/4. 1613/16.

¹⁸³ Uo. 1613/46.

¹⁸⁴ Uo. 1612/193.

¹⁸⁵ Uo. 1617/86.

akit bármennyire is lefoglaltak az országos ügyek, több esetben is összeütközésbe került a szék különböző településeivel.¹⁸⁶ Az 1614. évi lustra szerint a hetedik legtöbb jobbággal bírt a székben, ám ez a sok jobbágy összesen négy falu lakosaiból állt. Szentterzsébetnek ő maga volt a földesura, itt 31 jobbágya volt, és Hidegkúton, valamint Nagysolymoson is ő volt az egyetlen jobbágytartó. Bözödön sógora, Kornis Ferenc volt még jobbágytartó, valamint egy lófő, bizonyos Kovács Péter, aki azonban csak két jobbágyot birtokolt.

Széken belüli konfliktusai mellett Kornis Ferenc éveken keresztül harcolt a Báthory Gábor által nótáztatott Petki János birtokainak visszaszerzéséért. Célját csak 1619-ben, Péchi Simon kancellár segítségével érte el.¹⁸⁷ Emellett a Haller családdal is pereskedett, hogy a feleségét megillető javakat megkaphassa. A vita tárgyát az képezte, hogy az ötvenéves, ám ereje teljében lévő Haller Gábor váratlanul, írott testamentum nélkül halt meg. Szóban végrendelkezett ugyan fiai és felesége előtt, de a Haller fiúk végül nem adták át mostohaanyjuknak az őt illető örökséget, sőt *dosát* és ékszereit is visszatartották. Bornemisza Judit saját lefoglalt tulajdonain kívül a neki hagyományozott falut és minden ingóvagyon negyedét követelte; összességében tízezres nagyságrendű összegről folyt a vita. A felek végül négy év után egyeztek ki: Judit asszony lemondott a nekihagyott ingatlanról, az ingóvagyon tárgyában pedig kiegyeztek egy kompromisszumos összegben.¹⁸⁸

Kornis Ferenc királybírói székhelyét Udvarhelyen rendezte be, és hozzáfogott az omladozó vár újjáépítéséhez. Első lépésként 1620-ban pontos felmérést készíttetett, amelynek során gondosan lemérette a bástyák kerületét, átmérőjét, a kötőfalak hosszát, a belsővár és a házak alapterületét, a „királyi palota”, az egyéb termek és pincék gerendáinak hosszát. Egy év múlva újabb felmérés készült a vár állapotáról és a felújításhoz szükséges anyagokról, illetve azok költségeiről.¹⁸⁹ Ezért 1621-ben, szintén Péchi Simon közbenjárására, Bethlen Gábor zálogba adta neki a várat és a hozzátartozó uradalmat.¹⁹⁰ A vár hamarosan felépült, és 1628-ben készített leltára szerint jól kiépített erősséggé vált, kényelmes termekkel, „ő felsége ebédlőházával, udvarlőházával”, gazdasági épületekkel.¹⁹¹ Péchi azonban nemcsak rokoni szívességből segítette mindebben sógorát. Saját magának is haszna származott belőle, az építőanyagok nagy része, a téglák, a mész, a zsindely ugyanis Péchi Radnóton és Szentterzsébeten lévő műhelyeiből került ki. Kornis 75000 téglát, 28000 zsindelyt és 150 nagy hordó meszet rendelt Péchitől.¹⁹²

¹⁸⁶ 1615-ben például összeütközésbe került a zsákodiakkal. A perből kiderül, hogy a Hidegkúthoz nagyon közel álló Zsákod közös földjei iránt érdeklődő Péchi annyira felbőszítette a zsákodiakat, hogy testületileg a birtokára mentek, sőt még egy jobbágyát is elvitték, Jónás János nevű tisztartóját pedig megverték. Még ugyanebben az évben pereskedett Martonosfalvával is egy hasonlónak tűnő ügyben, itt ugyanis a martonosfalviak egyenesen megölték Péchi „egy oláh jobbágyát”. Ebből a perből azonban nem derül ki egyértelműen, hogy itt is birtokszerző szándéka lett volna Péchinek. 1616-ban feltűnik a perekben egy Dániel István nevű, Zsákodon lakó magát szabad székelynek nevező ember, aki korábban Péchi jobbágya volt.

¹⁸⁷ *Dán R.*: Az erdélyi szombatosok i. m. 179.

¹⁸⁸ MOL P 1870 fasc. 1. t. fol. 33., 97. és fasc. 2. t. 12. fol. 1–3.

¹⁸⁹ MOL P 1870 fasc. 2. t. 12. fol. 5–6.

¹⁹⁰ ETA I. 275–276.

¹⁹¹ *Szádeczky-Kardoss Lajos*: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp. 1927. 280.

¹⁹² *Dán R.*: Az erdélyi szombatosok i. m. 182–183.

Az ismét kiépülő és az erdélyi belpolitikában számottevő szerepet játszó Kornis-kör azonban hamarosan újabb csapások érték. 1619 őszén váratlanul elhunyt Balássy Mihály, majd egy bő év múlva isztambuli tárgyalásai alatt meghalt apja, idősebb Ferenc is. Halála kapcsán Bethlen Gábor fejedelem szomorúan jegyezte fel: „Balássy apánk megholt, nem iszik több serbetet.”¹⁹³ 1622-ben Balássy sógora, Mikó György, Háromszék főkirálybírája távozott az élők sorából. A legnagyobb csapást mégsem a sorozatos halálesetek jelentették, hanem Péchi Simon meglepő bukása. 1621-ben Bethlen árulás vádjával börtönbe vetette kancellárját. A letartóztatást sokféleképpen magyarázták. Egyesek szerint 1620-ban a Habsburgokkal való tárgyalásokon a kancellár pénzt fogadott el a császáriaktól, más értesülések szerint viszont a fejedelemmel való rivalizálása okozta vesztét; Péchi állítólag a Portán saját fejedelemsége érdekében Bethlen ellen dolgozott.¹⁹⁴

Kornis Ferenc sokat fáradozott sógora kiszabadításán. A kancellár letartóztatása után magára vállalta fiának taníttatását.¹⁹⁵ Ám végül csak három esztendő után, 1624 őszén tudta elérni, hogy százezer forint biztosíték lefizetése mellett Péchit szabadon engedjék. Bethlen kikötése az volt, hogy az óvadékot a három nemzetnek együttesen kellett vállalnia. Kornisnak nagy szerepe volt a pénz összeszedésében is. Egymaga tízezer forintot vállalt, hetvenezret hetvenhárman adtak össze. A rokonokon, unitárius politikustársakon kívül, a katolikus göncruszkai Kornis család ezer, Kornis feleségének mostohafiai, a Hallerek háromezer forintot adtak. A még hiányzó húszezer forintot Kornis Ferenc Szeben városától könyörögte ki, és így 1624 decemberében Péchi végül elhagyhatta börtönét, de a lakhelyeül rendelt szenterzsébeti birtokát nem.¹⁹⁶

Az 1620-as évek elején Péchi bukása miatt a Kornis-kör politikai pozíciói veszélybe kerültek, de ugyanilyen fenyegetést jelentettek az erdélyi országgyűlések vallási törvényei is. A Kornis-kör felekezeti képe a katolikus tagok halálával csak látszólag tisztult le. Bár az iktári Bethlenek és a lassacskán szombatossá váló Péchi Simon kivételével névleg mindannyian az unitárius felekezet tagjainak vallották magukat, közülük többen is az egyház erősen radikális szárnyához húztak, mint például az idősebb Balássy Ferenc és Mikó Ferenc, akiket ellenfeleik egyenesen szombatossággal vádoltak. Mérsékeltebbnek számított Kornis Ferenc, ifjabb Balássy Ferenc és Dániel Mihály, de a családi és politikai összefonódások miatt a külső szemlélők gyakran összemosták a Kornis-kör tagjainak vallási nézeteit. Ez azért jelentett potenciális veszélyt, mert az erdélyi rendek 1595-ben, 1600-ban, 1607-ben, 1610-ben és 1618-ban is törvényt hoztak a szombatosság ellen, és elrendelték a „zsidózók” példás megbüntetését.¹⁹⁷

A szankciók során a Kornis-kör tagjai soha nem kerültek szóba, rokoni, politikai kapcsolataik és főképpen a portai diplomáciában betöltött szerepük miatt „érinthetetlenek” számítottak. Fennállt viszont a veszélye annak, hogy ha ez a védettség esetleg megszűnik, vagy az urak különböző politikai érdekek kereszttüzé-

¹⁹³ Az öreg Balássy Ferenc 1621. január 4-én halt meg. Székely főtisztek i. m. fol. 41.

¹⁹⁴ *Dán R.*: Az erdélyi szombatosok i. m. 172–177.

¹⁹⁵ *Benczédi Gergely*: Torockói papok. Keresztény Magvető 26. (1891) 162–164.

¹⁹⁶ *Dán R.*: Az erdélyi szombatosok i. m. 200–201 és EOE VIII. 244–246.

¹⁹⁷ EOE III. 348., V. 401., VI. 170., VII. 488.

be kerülnek, akkor éppen vallási nézeteik szolgálhatnak ürügyül félreállításukhoz vagy ellehetetlenítésükhöz. Hogy az unitáriusok és a szombatosok, illetve a mérsékeltebbek és a radikálisok között időnként kiéleződhettek a vallási ellentétek, arra éppen Kornis Ferenc házassága a legjobb példa. Kornis Ferencnek és Bornemisza Juditnak három gyermeke született: Sámuel, aki születése után nem sokkal meghalt, valamint két leány: Margit és Borbála. Az asszony a szombatos vallást követte, és ez felborította a családi békét, mert Bornemisza Judit saját hite szerint kívánta gyermekeit nevelni. Első gyermeküknél még az apa akarata érvényesült; Margitot így megkeresztelték. Borbálát viszont már nem. Ám amikor megszületett Samu fiuk, ám megmaradásához nem sok remény volt, Kornis Ferenc gyorsan papot hívott, és titokban megkereszteltette mindkét gyermeket. Amikor ezt felesége megtudta — amint arról később a tanúvallomások beszámoltak —, igen sokáig „búsult s haragudott érette”, és Kornisnak nem is sikerült megbékítenie. Hiába kedveskedett neki fogolymadárból készített étekkel, az asszony érintetlenül visszaküldte, és „az urának azt izente, hogy egye meg, ha megványoltatta a gyermekeket.”¹⁹⁸ Bár Bornemisza Judit jóval túlélte férjét, leányai közül csak Borbálára volt befolyása, akit szombatosnak nevelt, és aki az 1638. évi szombatos pereknek az egyik fő vádlottja lett.¹⁹⁹

1625 elején úgy tűnt, hogy a Kornis-kör szerencsésen túljut a halálesetek és a Péchi Simon bukása miatti válságon. A kör tagjai meg tudták őrizni politikai és gazdasági pozícióikat, és Kornis Ferenc, ifjabb Balássy Ferenc, Mikó Ferenc, valamint Dániel Mihály között létrejött az az egészséges egyensúly és összhang, amely az egymást segítő, közös érdekeket megcélzó együttműködéshez kellett. Talán a közös jövőt jelképezte az általuk közösen megrendelt és kinyomtatott 1625. évi kalendárium is,²⁰⁰ de ennek lapjait Kornis Ferenc már nem sokáig forgathatta, hiszen 1625 tavaszán váratlanul elhunyt. Bár nem örökölte apja zsenialitását és szervezőképességét, végül mégis az ő halála okozta a Kornis-kör felbomlását. A hátramaradottak megőrizték ugyan egymással való jó kapcsolataikat, de az összehangolt és tudatos érdekképviselő, valamint a Kornis-kör, illetve -klientúra egészét mozgatni képes központi akarat és a széken belüli koncentrált hatalom Kornis Ferenc halálával szertefoszlott. Mivel egyetlen fia, Samu még csecsemőkorában meghalt, 1625-ben nemcsak a Kornis Farkas által életre hívott rokoni szövetség, hanem fiágon maga a homoródszentpáli Kornis család is megszűnt létezni.

¹⁹⁸ Paczoly Péterné Kornis Borbála szombatoságára vonatkozó tanúkihallgatások. Közl.: Komáromy András. *Történelmi Tár* (1884) 556.

¹⁹⁹ Uo. 546–557. és Vass Miklós: Kornis Borbála és szombatos pöre. *Keresztény Magvető* 41. (1906) 312–321.

²⁰⁰ Régi magyarországi nyomtatványok. *Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum*. I–III. Szerk. Borsa Gedeon – Hervay Ferenc. II. 1601–1635. Bp. 1983. Nr 1313.